

Rode Draden 2022

De 8 grootste belemmeringen
voor bedrijven die circulair ondernemen

Februari 2022

TABEL 1

Overzicht: 8 belemmeringen voor circulaire bedrijven

In één oogopslag: deze acht belemmeringen worden gemiddeld genomen het sterkst ervaren door bedrijven die circulair ondernemen.¹

1. Resultaten uit een enquête van het Versnellingshuis Nederland Circulair! onder 141 circulaire bedrijven (oktober 2021). Aangevuld met ervaringen uit meer dan 600 vragen van bedrijven aan het Versnellingshuis en Versnellingspartners. Scores op een schaal van 1 tot 5, waarbij 1 een grote belemmering is (sterk negatieve perceptie) en 5 een kleine belemmering (sterk positieve perceptie).

1. **Beleid, wet- en regelgeving**

Score
2,1

Bestaande wet- en regelgeving, of juist het ontbreken ervan, ervaren circulaire bedrijven als sterk belemmerend. Soms is dat in feite niet het geval. Circulaire bedrijven lijken vooral dringend te vragen om een intensivering van beleid.

2. **Coördinatie van de transitie**

Score
2,1

Circulaire bedrijven observeren een sterk gebrek aan coördinatie van de transitie. Ze vinden deze noch bij overheden, noch bij hun branches. Toch geven ze deze interventie geen hoge prioriteit. Dat past bij de vroege fase van de circulaire transitie.

3. **Prijs versus waarde**

Score
2,1

Ruim twee derde van de circulaire bedrijven vindt dat milieubelastende effecten van productie en consumptie niet voldoende in rekening zijn gebracht. Vooral bedrijven zonder restwaarde in hun grondstoffen of producten zijn pessimistisch.

4. **Richting van de transitie**

Score
2,4

Hoewel op nationaal niveau wordt gewerkt aan de (tussen) doelen voor de circulaire transitie bestaat er bij bedrijven nog veel onduidelijkheid over de gewenste richting. Toch weten circulaire bedrijven voor zichzelf wél waar ze heen willen.

5. **Markt voor circulaire producten en diensten**

Score
2,7

Slechts een kwart van de respondenten vindt dat er genoeg vraag is naar circulaire producten en diensten. Ook ervaren bedrijven de vraag naar circulaire producten en diensten als onvoldoende voorspelbaar om te investeren in circulaire activiteiten.

6. **Financiering**

Score
2,7

Vooral kleinere en innovatieve circulaire bedrijven ervaren uitdagingen in het aantrekken van de benodigde financiering. Typisch circulaire businessmodellen, zoals product-als-dienst, passen vaak niet binnen traditionele financieringsvoorwaarden.

7. **Handel in secundaire grondstoffen en producten**

Score
2,8

Het aanbod van secundaire grondstoffen, producten en materialen is onvoldoende voorspelbaar in termen van kwantiteit, kwaliteit en timing, zo ervaart bijna de helft van de ondernemers.

8. **Kosten van arbeid**

Score
2,8

Bijna de helft van de bedrijven stelt dat met de huidige kosten van arbeid circulaire activiteiten niet rendabel te maken zijn. Voor bedrijven die actief zijn op de arbeidsintensieve strategieën 'Repair, Refurbishment en Remanufacturing' is dat zelfs twee derde.

Colofon

« Naar menu

Auteurs

Mark Beumer en Mara Haverkort

Het Versnellingshuis Nederland Circulair! / Het Groene Brein

Datum

Januari 2022

Contact

mark@versnellingshuisce.nl

Over het Versnellingshuis Nederland Circulair!

Het Versnellingshuis Nederland Circulair! helpt ondernemers stappen te zetten richting de circulaire economie. Dat doen we door ondernemers te inspireren en informeren, in contact te brengen met andere ondernemers (matchmaking) en te begeleiden met expertise (maatwerk). Daarnaast werkt Het Versnellingshuis met ondernemers aan nieuwe circulaire ketens. Tot slot ontwikkelen we tools die ondernemers helpen om de benodigde financiering, partners of bedrijfsondersteuning te vinden.

Het Versnellingshuis Nederland Circulair! is een samenwerkingsverband van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, VNO-NCW, MKB-Nederland, MVO Nederland en Het Groene Brein.

Design

www.jochemduyff.nl

Partners

Deze notitie is geschreven in samenwerking met onze partners in de circulaire transitie.

Analysepartners

CIRCO

Pieter van Os

Planbureau voor de Leefomgeving

Maikel Kishna

Uitvoeringsprogramma Circulaire Maakindustrie

Jeannette Levels

Met dank aan

Schijvens Corporate Fashion

Shirley Schijvens

Circularity BV

Han Hamers

MUD Jeans

Bert van Son

Versnellingspartners

ABN AMRO

Rob van Willigen

ACCEZ

Judith Schueler

Copper8

Sybre Bosch

C2C ExpoLAB

Eva Starmans

Greenwish

Ineke van Zanten en Rinske van Noortwijk

Natuur en Milieufederaties

Emile Suringar

Natuur en Milieufederatie Utrecht

Tim Bulters

NEN

Carloes Pollemans

New Economy

Boi de Moel

OostNL

Matthijs Hess Spoelstra

Pandocracy

Pien Jager

Profitable Service

Arno Eussen

Provincie Utrecht

Greg Bruijninx en Kim Simons

R&D Extern Materiaaladvies

Niels van der Stappen

RHDHV

Carolien Huisman en Paul Mul

Stichting HubOranje!

Albert Hoekerswever

Wageningen University & Research

Christine Bunthof

We Deliver Solutions

Deborah Leroy-Blom

Zeeuwse Milieufederatie

Bibian Scheepstra
Mireille Reijme

Menu

Overzicht

8 belemmeringen voor circulaire bedrijven

... [Inleiding](#)

Deel 1

Introductie

... [Belemmeringen & interventies](#)

... [Overkoepelende inzichten](#)

... [Methodologie](#)

... [Leeswijzer](#)

Tip! Via deze linkjes kun je gemakkelijk door het document navigeren.

Deel 2

Verdieping op de acht sterkst ervaren belemmeringen voor bedrijven die circulair ondernemen

... **1** [Beleid, wet- en regelgeving](#)

... **2** [Coördinatie van de transitie](#)

... **3** [Prijs versus waarde](#)

... **4** [Richting van de transitie](#)

... **5** [Vraag naar circulaire producten en diensten](#)

... **6** [Financiering](#)

... **7** [Handel in secundaire grondstoffen en producten](#)

... **8** [Kosten van arbeid](#)

... [Bronnen](#)

Inleiding

Bedrijven die circulair ondernemen lopen tegen belemmeringen aan. De notitie Rode Draden 2022 maakt een foto van de grootste belemmeringen die zij op dit moment ondervinden. Ook beschrijven we welke interventies bedrijven het sterkste wensen.

In de notitie Rode Draden signaleert het Versnellingshuis Nederland Circulair! jaarlijks structurele belemmeringen die bedrijven ervaren die circulair ondernemen. De naam 'rode draden' is historisch gegroeid doordat we sommige belemmeringen keer op keer terugzagen bij bedrijven die met vragen aanklopten bij het Versnellingshuis.

In deze editie presenteren we voor het eerst welke belemmeringen circulaire bedrijven het sterkst ervaren. Middels een enquête hebben bedrijven aangegeven welke van de vijftien belemmeringen ('rode draden') van [de editie 2021](#) zij in welke mate ervaren. Ook hebben ze aangegeven waar zij vinden dat als eerste ingegrepen moet worden.

De enquête wijst uit dat rond acht belemmeringen in het bijzonder een (sterk) negatief sentiment hangt (zie [Tabel 1](#)). In positieve zin betekent het ook dat sommige thema's niet als belemmering worden ervaren. Bijvoorbeeld over de beschikbaarheid van kennis en de mogelijkheden tot experimenteren zijn bedrijven die circulair ondernemen – in deze fase van de transitie althans – positief gestemd.

In deel 1 van de notitie beschrijven we globaal de acht belemmeringen, waaruit drie overkoepelende inzichten naar voren komen. Ook beschrijven we de gehanteerde methodologie. Daaruit volgen enkele consequenties die belangrijk zijn om in het achterhoofd te houden (leeswijzer). In deel 2 van dit rapport gaan we uitgebreider in op de acht sterkst gevoelde belemmeringen.

Het doel van de notitie Rode Draden 2022 is om een 'foto' te maken van alle mogelijke belemmeringen die bedrijven die circulair ondernemen tegen zouden kunnen komen. Daaruit volgt dat de notitie geen diepgravend, specialistisch onderzoek is naar (deel)thema's. Vervolgonderzoek kan nodig zijn. Deze overzichtsfoto geeft echter duidelijk aan waar de behoeftes vanuit de praktijk liggen. De belangrijkste toegevoegde waarde van deze editie 2022 is dat we voor het eerst een beeld hebben waar in deze omvangrijke en complexe transitie de grootste barrières zitten voor bedrijven die circulair ondernemen. De unieke positie van het Versnellingshuis stelt ons in staat de kwantitatieve conclusies uit de enquête te verrijken met kwalitatieve inzichten vanuit de casuïstiek van de bedrijven met wie wij werken. Bij elke belemmering schetsen we daarom ook een casus die illustratief is voor (een deel van) het probleem.

Door de combinatie van algemene inzichten en kleine kijkjes in de bedrijfskeuken fungeert de notitie als signaal uit de praktijk voor besluitvormers die bedrijven willen ondersteunen meer circulair te worden. Ook is de notitie te lezen als een laagdrempelige introductie tot de stand van de circulaire transitie, en de rol van bedrijven daarin.

Circulaire koplopers lopen als eerste tegen de grenzen van het bestaande, overwegend lineaire systeem aan. Ondanks het feit dat zij tegen belemmeringen aanlopen blijven zij onvervaard bezig met circulair ondernemen. Ze doen het toch maar wel. Deze notitie Rode Draden 2022 kan hen hopelijk helpen om hun belemmeringen op te lossen.

Circulaire koplopers
lopen als eerste tegen de
grenzen van het bestaande,
overwegend lineaire
systeem aan.

DEEL 1

Introductie

1. Belemmeringen & Interventies – Algemene observaties
2. Overkoepelende inzichten
3. Methodologie
4. Leeswijzer

Belemmeringen & interventies

In de enquête geven bedrijven die circulair ondernemen aan dat zij acht belemmeringen (sterk) negatief ervaren. De acht belemmeringen zijn grosso modo ook de meest gewenste interventies. Enkele algemene observaties.

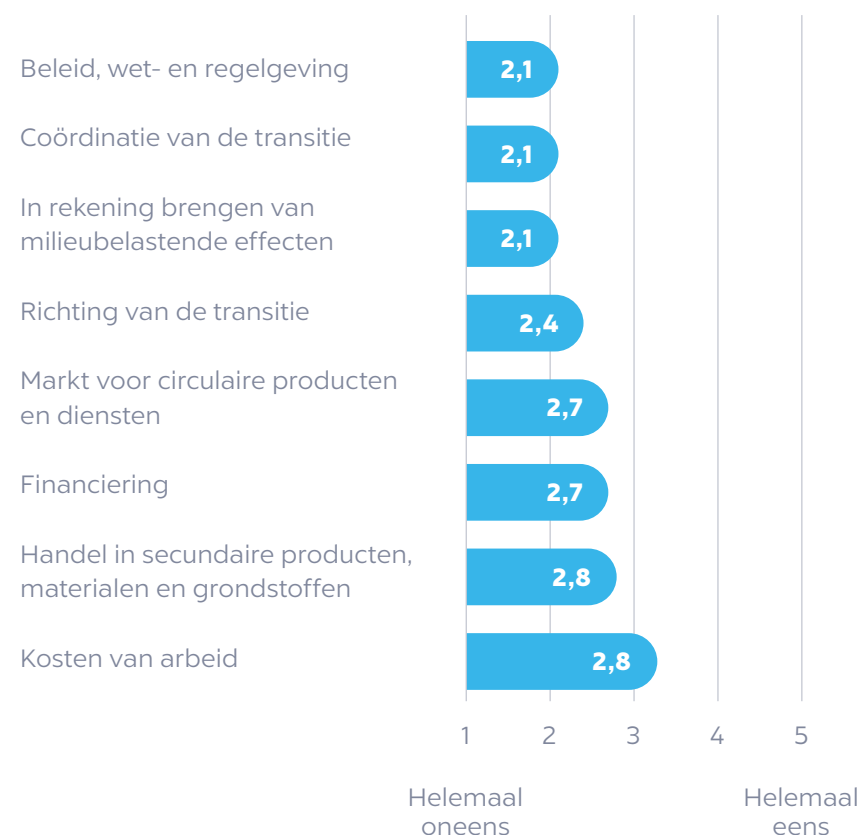
Belemmeringen

In de enquête hebben we 42 stellingen voorgelegd, wat correspondeert met 42 potentiële belemmeringen. Daarvan hebben acht belemmeringen *gemiddeld genomen* een (sterk) negatief sentiment bij de respondenten in onze enquête. Dat wil zeggen, een score lager dan 3.

Tabel 1 beschrijft de acht belemmeringen op hoofdlijnen. Deze belemmeringen diepen we uit in deel 2, waarin ook aandacht is voor relevante verschillen tussen verschillende types bedrijven.

Sterkst gevoelde belemmeringen door circulaire bedrijven

(n=141)

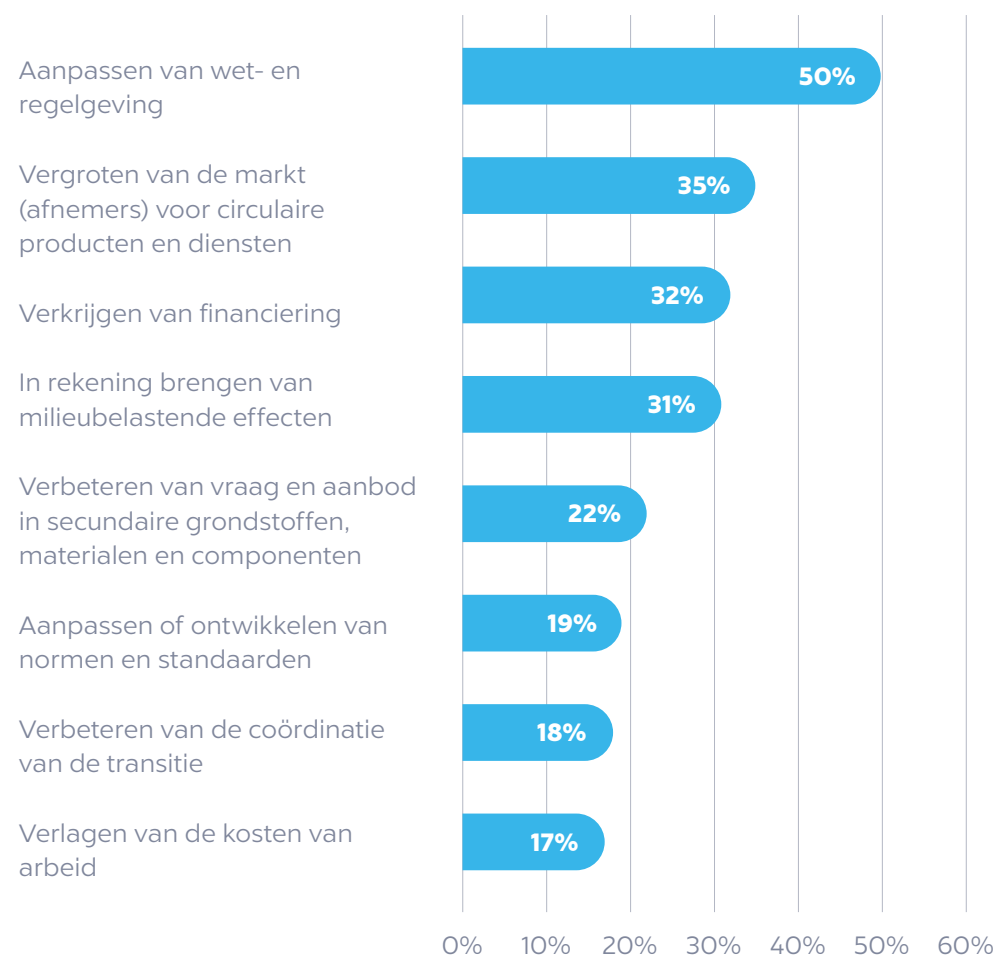

Opvallend is dat drie belemmeringen in deze top 8 duidelijk sterker worden ervaren dan de overige vijf. Het gaat om wet- en regelgeving, het gebrek aan coördinatie van de transitie, en het onvoldoende meerekenen van milieubelastende effecten van productie en consumptie. Dit is een richtinggevend signaal.

Deze top 3 illustreert verder dat de grootste belemmeringen vooral 'externe' factoren betreffen, dat wil zeggen, factoren die het speelveld beïnvloeden waarin bedrijven actief zijn. Alleen financiering (#6) en de kosten van arbeid (#8) raken direct aan de interne bedrijfsvoering. Een verklaring kan zijn dat in deze vroege fase van de circulaire transitie bedrijven nog vooral aan het experimenteren zijn. Dit vraagt nog niet om significante interne veranderingen of investeringen die daarmee dus ook nog geen beperkende factor zijn.

Wat vindt u dat als eerste moet worden aangepakt of verbeterd?

Selecteer 3 onderwerpen (totaal: n=94)

Interventies

In de enquête noemen respondenten de acht sterkst ervaren belemmeringen typisch gezien ook als de meest gewenste interventies.

Exact de helft van de respondenten noemt het aanpassen van wet- en regelgeving als gewenste interventie, waarmee het de meest genoemde ingreep is. Deze roep is consistent langs alle verschillende types bedrijven die hebben gereageerd. Dit lijkt vooral een vraag om een intensivering van beleid te zijn.

Het makkelijker verkrijgen van financiering (#3) staat vooral hoog op de wensenlijst van kleine bedrijven: 43% van de respondenten noemt deze interventie. Deze wens komt niet zo sterk naar voren bij grotere bedrijven (#9, genoemd door 18%). Dit is consistent met eerder onderzoek van onder andere RVO (2019). Het financieringsprobleem zit op dit moment dus vooral bij startups en klein-mkb.

Een ander opvallend verschil met grotere bedrijven is het in rekening brengen van milieubelastende effecten (#4). Kleinere bedrijven roepen sterker om een interventie dan grotere bedrijven. Onder kleine bedrijven is milieubeprijzing door 39% genoemd, waarmee het tot de drie meest gewenste interventies behoort. Grotere bedrijven ervaren de belemmering wel, maar noemen het thema veel minder vaak als gewenste interventie. Slechts 20% noemt dit als interventie, oftewel de helft minder.

Exact de
helft van de
respondenten
noemt het
aanpassen
van wet- en
regelgeving
als gewenste
interventie.

Niet-belemmeringen

Tot slot is het relevant om te benoemen dat sommige stellingen uit de enquête *niet* negatief ervaren zijn. Zo zijn bedrijven positief over de beschikbaarheid van kennis, zowel technologische kennis als niet-technologische kennis. Denk bij dat laatste bijvoorbeeld aan kennis over nieuwe businessmodellen en nieuwe manieren van organiseren. Een ander positief ervaren thema betreft de mogelijkheden om te experimenteren met nieuwe, circulaire activiteiten. Tot slot geven respondenten gemiddeld genomen aan dat zij voor zichzelf goed weten welke doelen zij willen realiseren om circulair te worden. Let wel, het betreft allemaal bedrijven die al bezig zijn met circulair ondernemen.

Vanuit het Versnellingshuis herkennen we deze 'niet-belemmeringen'. We ontvangen op deze thema's relatief weinig vragen. Vanuit de casuïstiek van het Versnellingshuis hebben we vooral inzicht in de grotere belemmeringen die bedrijven ervaren. In het vervolg van deze notitie Rode Draden 2022 concentreren we ons op de thema's waarbij we kwalitatieve duiding kunnen bieden.

Stellingen met het meest positieve sentiment

(n=141)

Mogelijkheid tot experimenteren met circulaire activiteiten

4,1

Beschikbaarheid van kennis en kennisontwikkeling

3,6

Duidelijkheid over doelen en oplossingen om circulair te worden

3,6

1 2 3 4 5

Overkoepelende inzichten

Als we de acht belemmeringen en acht interventies bij elkaar nemen, dan komen drie overkoepelende inzichten naar voren.

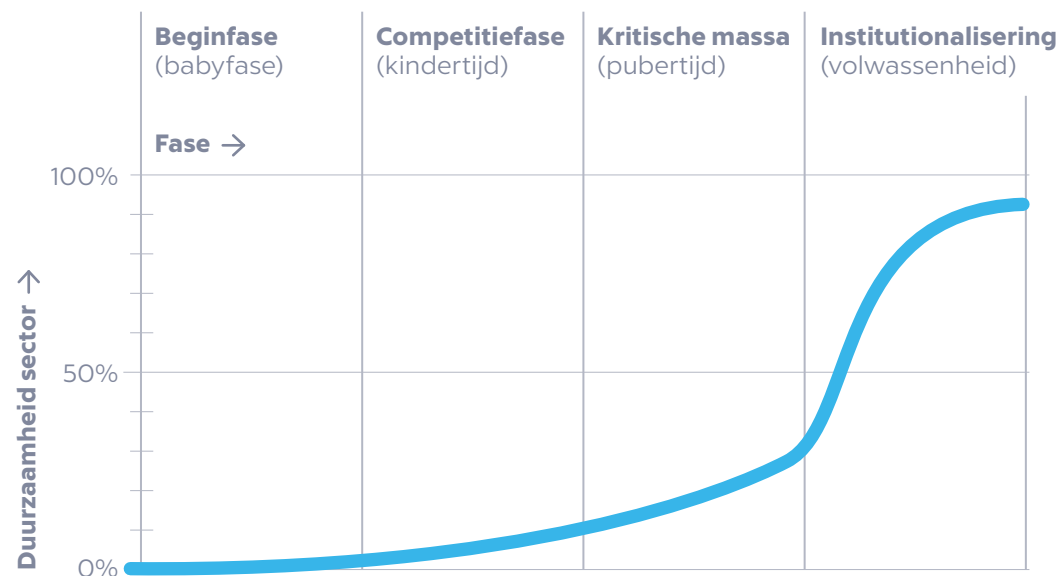
1. Een fase van experimenteren

De circulaire transitie bevindt zich in een vroege fase. Een vruchtbare fase waarin bedrijven experimenteren en waarin duizend pilots bloeien. Maar het is nog geen fase van opschalen. In termen van het markttransformatiemodel van Nyenrode Business University bevinden we ons tussen fase 2 (competitie) en fase 3 (kritische massa).

Hiervoor zijn vele aanwijzingen terug te vinden in de enquête. Experimenteren gaat goed en gebeurt veel. Zo geeft 60% van de respondenten aan dat ze genoeg experimenteren om een volgende stap in circulariteit te maken. Bedrijven in de enquête zeggen daar ook middelen en tijd voor vrij te maken. We zien wel dat kleinere bedrijven iets positiever zijn dan grotere bedrijven, voor hen is experimenteren allicht makkelijker.

Wie doet wat? En wanneer?

Framework markttransformatie

Toch zijn ook grotere bedrijven in onze enquête – let wel, allen bedrijven die al bezig zijn met circulariteit – gemiddeld genomen positief.

Die experimenten beginnen ook op te vallen: 41% van de respondenten zegt voldoende inspirerende voorbeelden van circulaire activiteiten te zien in diens sector of keten. Ook het vinden van *launching customers* gaat goed: eveneens 41% van bedrijven zegt voldoende eerste klanten te kunnen vinden, tegenover 26% niet.

Maar daadwerkelijk schalen gaat minder voorspoedig. Een indicatie hiervoor is dat slechts 25% van de respondenten aangeeft dat er voldoende markt is voor circulaire producten en diensten. Daarboven geeft de helft van de respondenten aan dat ze de ontwikkeling van de markt voor circulaire producten en/of diensten niet voorspelbaar genoeg vinden om investeringen te doen.

2. Een roep om een gelijk speelveld

Circulaire bedrijven zijn ongeduldig en willen uit die fase van duizend bloemen bloeien. Ze hebben kunnen experimenteren binnen een lineair systeem en lopen nu tegen de grenzen aan. Zolang er geen serieuze vraag ontstaat naar circulaire producten en diensten boven lineaire alternatieven zal het een fase van experimenteren blijven. En bestaat het risico dat bedrijven die nú circulair ondernemen weer af zullen haken.

Om naar die volgende fase te komen kijken circulaire bedrijven op dit moment naar wet- en regelgeving. Wet- en regelgeving is zowel de meest negatief gepercipieerde belemmering als de meest gewenste interventie. Daarbij is belangrijk te onthouden dat bedrijven een breder beeld hebben dan een strikte definitie van de term. Onder wet- en regelgeving scharen zij ook beleid, fiscaliteit, en soms ook normen en standaarden. Oftewel, het hele stelsel van regels dat hun markt vormt. Daarvoor kijken zij naar de overheid en lijken zij te roepen om een intensivering van beleid. Ook de sterk ervaren belemmering van het onvoldoende meerekenen van de

milieubelasting door productie en consumptie is hiermee consistent.

3. Een noodzaak voor een gedifferentieerde aanpak

Er bestaat niet één soort bedrijf. Elk bedrijf kampt in zijn eigen context met zijn eigen uitdagingen. Dit zien we ook duidelijk in de resultaten; zie deel 2. Zo worstelen reparatiebedrijven meer met de kosten van arbeid dan andere circulaire bedrijven. Zo hebben kleinere circulaire bedrijven meer moeite met financiering aantrekken dan grotere.

Een aanpak die toegesneden is op verschillende soorten bedrijven is dan ook noodzakelijk. Uiteraard is dat reeds een uitgangspunt bij vele lopende initiatieven: we maken onderscheid tussen verschillende transitie-agenda's, verschillende productgroepen, verschillende bedrijven in verschillende fases van hun ontwikkeling, enzovoort.

De enquête voegt een belangrijke factor in deze differentiatie toe: het belang van restwaarde. Daarmee bedoelen we de waarde die de grondstoffen, materialen of producten die een bedrijf produceert na eindgebruik nog hebben. Denk aan het verschil in restwaarde tussen een *single use* plastic verpakking (laag) versus een smartphone (hoog). Des te hoger de restwaarde, des te actiever en positiever bedrijven zijn op het thema circulariteit. Dit is een kijkje in het brein van ondernemers: als er nog waarde in zit na het (eerste) gebruik, dan zoeken ondernemers dat op en beginnen ze 'als vanzelf' circulair te ondernemen.

De aan- of afwezigheid van restwaarde zou een rol kunnen spelen in het vormgeven van interventies. (Beleids)inspanningen kunnen zich richten op de producten en markten waar weinig restwaarde is. En kunnen gericht zijn op het creëren van restwaarde na gebruik. Dit blijkt een krachtige manier om bedrijven te activeren voor de circulaire transitie.

Des te hoger de
restwaarde, des te
actiever en positiever
bedrijven zijn op het
thema circulariteit.

Methodologie

Deze derde editie van de notitie Rode Draden combineert voor het eerst kwalitatieve én kwantitatieve inzichten.

De kwalitatieve inzichten komen voort uit ruim 600 cases die het Versnellingshuis sinds de start in 2019 verder heeft geholpen (peildatum: 1 december 2021). Het gaat om vragen die bedrijven ons hebben gesteld over het ontwikkelen van een circulair product, dienst of businessmodel. Onze observaties zijn gecombineerd met honderden cases van meer dan dertig Versnellingspartners – partijen die net als wij direct met circulaire bedrijven werken.

De kwantitatieve inzichten komen voort uit een enquête die het Versnellingshuis heeft gehouden in oktober 2021 onder bedrijven die actief zijn met circulair ondernemen. Hierin stond de vraag centraal welke belemmeringen deze ‘circulaire bedrijven’ in welke mate ervaren. Daarbij hebben we de [vijftien Rode Draden uit 2021](#) gebruikt als basis. Door deze enquête hebben we voor het eerst een beeld welke belemmeringen bedrijven die de circulaire transitie proberen te maken als sterkste ervaren.

Enquête Rode Draden 2022 – Facts & Figures

Doel

We hebben een enquête samengesteld gericht op bedrijven die circulair ondernemen. Primaire doel was om inzicht te krijgen in de mate waarin bedrijven bepaalde belemmeringen ervaren.

Opzet

De enquête is uitgezet in oktober 2021 via de kanalen van het Versnellingshuis Nederland Circulair en diverse Versnellingspartners. De enquête bestond uit zes vragen over het bedrijf zelf, 42 stellingen over potentiële belemmeringen bij circulair ondernemen, en één afsluitende vraag over gewenste interventies.

Sentiment

Respondenten konden reageren op stellingen op een Likert-schaal van 1 (helemaal oneens) tot 5 (helemaal eens). Alle stellingen waren positief geformuleerd, zodat een score richting 5 positief is (geen belemmering) en een score richting 1 negatief (sterke belemmering).

Een score van 3 is de grenswaarde (neutraal; niet eens of oneens). In deel 2 beschrijven we de acht belemmeringen met een score lager dan 3, oftewel een gemiddeld genomen negatief sentiment.

Bedrijfs grootte

De spreiding van respondenten qua bedrijfs-grootte is globaal gezien representatief voor de totale bedrijfspopulatie in Nederland.

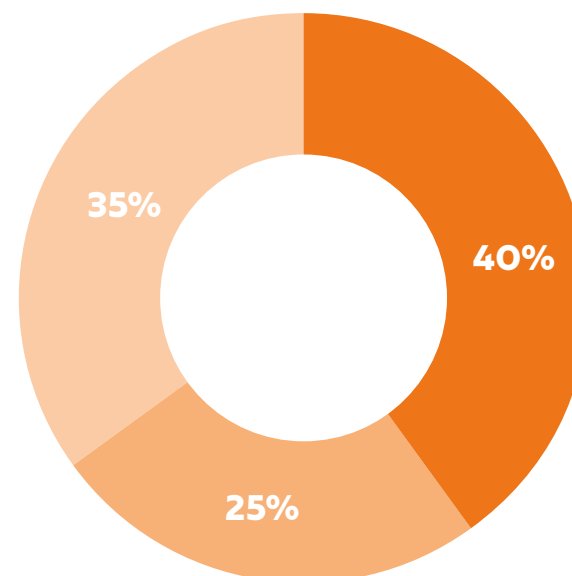
Er was geen oververtegenwoordiging van eenpitters, startups of klein-mkb. Ook groot-mkb en corporate hebben gereageerd.

Mate van circulariteit

Van alle respondenten waren 141 bedrijven minimaal 'beginnend' met circulair ondernemen. 60% ziet zichzelf als 'gevorderd' of 'koploper'. 14 bedrijven hebben gereageerd die nog niet actief zijn met circulair ondernemen. Deze zijn buiten de analyse gelaten.

Hoe circulair is uw bedrijf op dit moment?

(n=141)

● Beginnend

● Gevorderd

● Koploper

Leeswijzer

Uit de gehanteerde methodologie vloeien een aantal consequenties voort. Een aantal opmerkingen zijn daarom goed om in gedachten te houden bij het lezen van de notitie Rode Draden 2022.

Doelgroep (1)

In deze notitie spreken we over 'bedrijven die circulair ondernemen' of soms afgekort 'circulaire bedrijven'. Hiermee bedoelen we bedrijven in onze enquête die hebben aangegeven minstens beginnend te zijn met circulaire activiteiten.

Doelgroep (2)

De conclusies in deze notitie komen vanuit één bron, namelijk 141 bedrijven die reeds (deels) circulair ondernemen. De conclusies zijn van toepassing op dit specifieke segment. Omdat deze groep als eerste tegen de grenzen van het bestaande systeem loopt zijn hun ervaringen echter waardevol voor de circulaire transitie in zijn geheel.

Ervaringen versus feiten

Een enquête onder een steekproef van voldoende grootte objectificeert de persoonlijke ervaringen van bedrijven. Het blijven echter ervaringen. Dat zijn niet altijd feiten.

Typisch circulair

Sommige belemmeringen zijn niet voorbehouden aan de circulaire transitie. Zo is financiering altijd moeilijker te verkrijgen voor kleinere bedrijven, dat geldt niet alleen voor *circulaire* kleinere bedrijven. Belangrijk om te onthouden is dat dit alsnog belemmeringen zijn die opgelost dienen te worden voor de circulaire transitie. We proberen waar mogelijk uit te splitsen waar belemmeringen typisch circulair zijn, dan wel ook buiten de circulaire transitie worden gevoeld.

Totaalbeeld

Het doel van deze notitie is het beschrijven van de belemmeringen die bedrijven ervaren in de circulaire transitie. We kiezen voor het schetsen van een totaalbeeld. De doelgroep van bedrijven is in werkelijkheid een grote, diverse groep. De term 'circulair' omvat daarbij een grote, diverse set (R-)strategieën met verschillende doelen en oplossingen om die te bereiken. Deze notitie omspannt dat grote, diverse speelveld. We hebben daarmee niet de mogelijkheid om overal de diepte in te gaan. Op diverse punten is al vervolgonderzoek gedaan, veelal te vinden in de bronnenlijst. In algemene zin kan het raadzaam zijn om meer verdiepend vervolgonderzoek te doen.

Oproep! Meld je belemmeringen

Loop jij als bedrijf aan tegen vragen en belemmeringen bij circulair ondernemen? Blijf ze delen met het Versnellingshuis Nederland Circulair. Des te specifiek en beter onderbouwd de belemmering, des te beter we kunnen zoeken naar een oplossing. Overheden in het bijzonder zijn erg afhankelijk van concrete signalen en horen deze graag. Meld je bij het Versnellingshuis Nederland Circulair!

Belemmering melden

DEEL 2

De 8 grootste belemmeringen voor bedrijven die circulair ondernemen

Verdieping op de acht sterkst gevoelde belemmeringen:

1. Beleid, wet- en regelgeving
2. Coördinatie van de transitie
3. Prijs versus waarde
4. Richting van de transitie
5. Vraag naar circulaire producten en diensten
6. Financiering
7. Handel in secundaire grondstoffen en producten
8. Kosten van arbeid

1. Beleid, wet- en regelgeving

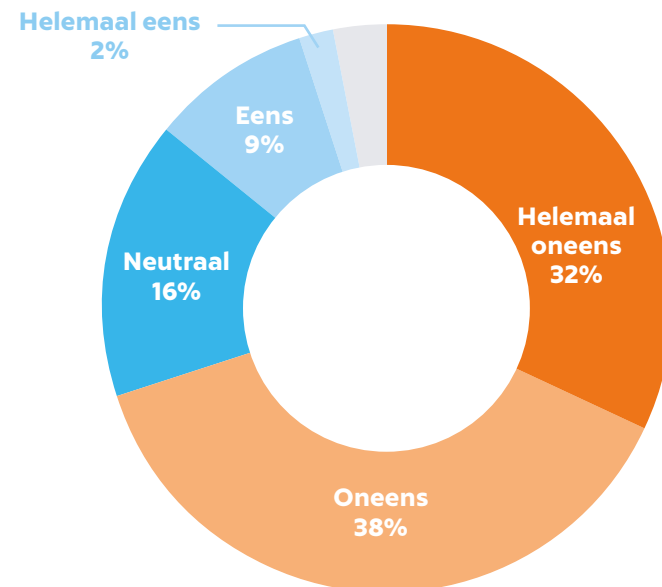
Bestaande wet- en regelgeving, of juist het ontbreken ervan, ervaren circulaire bedrijven als sterk belemmerend. Soms is dat in feite niet zo. Maar wat betekent dat? Circulaire bedrijven lijken vooral te vragen om een intensivering van beleid.

Bedrijven ervaren wet- en regelgeving als een sterke belemmering. Van de respondenten vindt 70% de huidige wet- en regelgeving ongeschikt voor hun circulaire activiteiten. Het is ook de meest gewenste interventie: 50% van de respondenten noemt het aanpassen van 'wet- en regelgeving' als benodigde interventie. Dit is met enige afstand de meest gewenste interventie. De roep is consistent over alle verschillende types bedrijven.

Maar wat betekent dat? Om welke wet- en regelgeving gaat het? Wat verwachten bedrijven dan van overheden en politiek? Hoe kunnen de juiste mensen met dit signaal aan de slag?

De huidige wet- en regelgeving is geschikt voor het ontwikkelen van onze circulaire activiteiten

(n=94)

Die vragen blijken minder makkelijk om te beantwoorden, hoofdzakelijk omdat dit thema bijzonder divers en omvangrijk is. Zelfs als we ‘wet- en regelgeving’ in een strikte definitie beschouwen, dan bestrijken we een breed spectrum van onderwerpen. Ter illustratie, als Versnellingshuis zien we regelmatig bedrijven die belemmeringen ervaren in *bestaande* wet- en regelgeving. Dat gaat bijvoorbeeld om afvalwet- en regelgeving en kwesties rond de (afval) status van een materiaal. Ook hebben we de afgelopen jaren vragen en belemmeringen zien ontspringen vanuit onder meer de Omgevingswet, de Meststoffenwet, de Warenwet, de Douanewet, de Waterwet, de Wet milieubeheer en de Wet bodembescherming. In een enkel geval zien we belemmeringen ontstaan juist door het *ontbreken* van wet- en regelgeving.

2. In deze notitie Rode Draden 2022 nemen we meerdere toelichtingen op van respondenten op de enquête. Deze zijn niet gecontroleerd of achterhaald op achterliggende ervaringen, noch op juistheid getoetst. Het betreft hun persoonlijke ervaringen.

OVERZICHT

TOELICHTINGEN VAN RESPONDENTEN² OP HET THEMA WET- EN REGELGEVING

‘Wetgeving m.b.t. definitie van afval en reststromen en de regelgeving inzake transport en verwerking hiervan is een grote belemmering voor het circulair verwerken hiervan (op het eigen bedrijf).’

‘Subsidietrajecten zijn vaak te complex en star om gemakkelijk gebruik van te maken.’

‘De voorwaarden m.b.t. bv de MIA/VAMIL-regeling zijn niet realistisch en stimuleren zo onvoldoende.’

‘Wet- en regelgeving is er te veel, wordt te traag veranderd en er wordt veel teveel met de belangen van gevestigde (lineaire, financiële en fossiele) partijen rekening gehouden.’

‘Regelgeving is nodig om juridische risico's voor ondernemers helder te maken bij implementatie van reuse en refill systemen. Daar voorziet Europese en nationale wetgeving nu niet in. Ook foodcontactmaterial regels en voedselverpakkingsregels noemen reuse niet. Single use is de norm waarop wetgeving is ontworpen en in vele gevallen dus nu een hindernis (zorg, voedselverpakkingen etc).’

‘Deelauto's betalen vaak een hoger tarief parkeervergunning en er worden meer eisen aan gesteld (milieu, data/rapportage) dan aan privé-auto's.’

‘De lobby van gevestigde belangen is sterk en goed georganiseerd. De lobby van burgers en startende (circulaire) bedrijven en organisaties is een stuk minder sterk.’

‘End-of-waste-criteria zijn het grote struikelblok.’

Uit ervaring weten we als Versnellingshuis bovendien dat *perceptie* hier een belangrijke rol speelt. We zien bijvoorbeeld dat bedrijven belemmeringen ervaren die dat in werkelijkheid niet (hoeven te) zijn. Een oorzaak daarvoor kan een bevoegd gezag zijn dat niet of onduidelijk handelt. Maar de oorzaak kan ook liggen bij bedrijven zelf die procedures niet goed begrijpen, en niet altijd de tijd, middelen of zin hebben om zich daarin te verdiepen. Het proces van vergunningverlening voor het gebruik van een reststroom is zo'n situatie waarbij we met enige regelmaat miscommunicatie zien ontstaan.

De diversiteit en omvang is vermoedelijk zelfs groter dan bestaande wet- en regelgeving, het ontbreken ervan, of de percepties daaromheen. Als Versnellingshuis zien we circulaire bedrijven namelijk óók problemen ervaren vanuit diverse andere rollen en verantwoordelijkheden die verschillende overheden bekleden. De enquête bevestigt dat beeld. Gevraagd naar belemmeringen in wet- en regelgeving noemen respondenten bijvoorbeeld ook fiscaliteit en subsidieverstreking, strikt genomen geen 'wet- en regelgeving'. We zien dat voor veel ondernemers het

onderscheid in de verschillende rollen, mandaten, activiteiten en instrumentaria van verschillende overheden niet altijd even duidelijk is. We zien reacties die variëren van zuivere wet- en regelgeving tot barrières in het beleid en uitvoering die daarop volgen. We zien alles van principiële tot praktische tot meer procedurele hobbels. In de ogen van ondernemers is dit allemaal 'wet- en regelgeving'.

Passend bij dit beeld zijn ook de reacties op de thema's normen en standaarden (62% van respondenten vindt dat huidige set van normen en standaarden niet volstaat voor het ontwikkelen van circulaire activiteiten) en lobby (57% zegt last te hebben van de lobby voor het behoud van lineaire activiteiten). Ook normen en standaarden zijn van regulerende aard, hoewel niet vanuit de overheid maar vanuit de markt ontsprongen. Lobby gaat over het proces van wet- en regelgeving en beleidsvorming.

De veelzijdigheid aan reacties van respondenten kan het lastig maken voor overheden om op dit signaal te reageren. Om welke concrete belemmeringen gaat het? Op welk niveau (lokaal tot Europees

of wellicht zelfs mondiaal) moeten deze worden aangepakt? Het doel van deze notitie Rode Draden 2022 is niet geweest om een uitputtende analyse te maken van alle (deel)belemmeringen in beleid, wet- en regelgeving. Er zijn onderzoeken die delen hiervan raken, zie bijvoorbeeld de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2015).

Desalniettemin benadrukken we dat het 'aanpassen van wet- en regelgeving' de meest gewenste interventie is. Het ligt voor de hand dat bedrijven aan een even divers palet van ingrepen denken als de belemmeringen die zij noemen. Dat palet is losjes te karakteriseren als een roep om een krachtigere rol van de overheid, in stimulerende dan wel regulerende of faciliterende zin, om de circulaire transitie naar een volgende fase te bewegen. Deze roep is consistent met die van het Planbureau voor de Leefomgeving die in de Integrale CE Rapportage 2021 concludeert dat een 'intensivering' van beleid nodig is om 'de transitie naar een circulaire economie te versnellen'.

CASUS

BANANEN IN DE HAVEN

Sunt is een producent van onder andere bananenbrood. Momenteel importeert het bedrijf hiervoor bananenpuree uit Ecuador. Dit willen zij anders doen door zelf puree te maken van bananen die nu onnodig vernietigd worden. In deze ambitie betreedt Sunt echter een ongelijk speelveld dat voortvloeit uit wet- en regelgeving.

Om toegelaten te worden tot de Europese markt moet een banaan hard en groen zijn. Daarna wordt de banaan in Europa verder gerijpt. Jaarlijks worden echter miljoenen kilo's bananen afgekeurd in de havens van Antwerpen en Rotterdam. In de havens worden alle dozen bananen gecontroleerd op rijpheid. Eén te rijpe tros bananen in een doos van twintig kilo zorgt ervoor dat de hele doos wordt afgekeurd. Als er zich meer dan zes dozen met te rijpe bananen op één pallet bevinden, dan wordt vaak de volledige pallet afgekeurd. Hierdoor wordt niet alleen een gigantische hoeveelheid gele, maar ook een enorme hoeveelheid groene bananen vernietigd.

Sunt wil deze afgekeurde bananen redden van de vernietiging. Met de afgekeurde bananen is typisch gezien niet echt iets mis. Alleen het rijpingsproces is al gestart, waardoor verdere distributie in de gestandaardiseerde keten niet meer mogelijk is. De afgekeurde bananen zijn echter vaak nog wél geschikt voor verwerking tot bananenpuree voor bananenbrood – een hoogwaardige toepassing van wat anders een afvalstroom is.

Er ontstaat echter een ongelijk speelveld door de vele aparte afspraken tussen exporterende landen en de Europese Unie over de invoer-rechten van bananenpuree en bananen:

- **Bananenpuree:** De meeste landen met veel export van bananenpuree hebben aparte preferentietarieven afgesproken. Als resultaat heft de EU in de praktijk op de meeste bananenpuree geen of zeer lage invoerrechten.
- **Bananen:** Voor de meeste landen geldt wel een vast invoertarief voor (verse) bananen die over het algemeen hoger is dan voor puree.

Het afkeuren van bananen in de haven beïnvloedt deze situatie. Er ontstaan twee scenario's:

1. **Vernietiging:** De afgekeurde bananen worden vernietigd. In dit geval hoeven er géén invoerrechten betaald te worden.
2. **Omzetting tot puree:** De afgekeurde bananen worden gebruikt voor bananenpuree. Nu worden er reguliere invoerrechten voor de bananen geheven, ondanks het feit dat deze eerder waren afgekeurd.

Dit creëert een financiële stimulans voor het vernietigen van afgekeurde bananen. Als Sunt ze zou willen kopen om ze te redden, dan maken de verschuldigde invoerrechten dat het niet meer loont om er bananenpuree van te maken voor voedingsproducten. De businesscase komt dan niet rond, ook omdat over direct geïmporteerde bananenpuree weer vaak géén invoerrechten verschuldigd zijn. Uiteindelijk is het dus commercieel aantrekkelijker om de afgekeurde bananen te vernietigen dan deze nuttig te gebruiken.

Deze situatie vraagt om een nieuwe aanpak. Dit kan bijvoorbeeld door het circulaire alternatief (bananenpuree uit afgekeurde bananen) ook vrij te stellen van invoerrechten (net als geïmporteerde bananenpuree). Of door de invoerrechten van vernietigde bananen gelijk te stellen aan die van goed-gekeurde verse bananen. Dat leidt tot een meer eenduidige wetgeving en een gelijk speelveld, precies wat alle bedrijven bepleiten.

Uiteindelijk is het
commercieel aantrekkelijker
om afgekeurde bananen
te vernietigen dan deze
nuttig te gebruiken.

Tips & Tools

Helpdesk Afvalbeheer

Rijkswaterstaat

De Helpdesk Afvalbeheer beantwoordt vragen van overheden en bedrijven over uiteenlopende thema's, zoals afvalwet- en regelgeving, producenten-verantwoordelijkheid en ecodesign.

www.afvalcirculair.nl/onderwerpen/linkportaal/helpdesk-afvalbeheer

Hulp bij vragen en belemmeringen

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Voor hulp vragen en belemmeringen over beleid, wet- en regelgeving. In sommige gevallen kan het Versnellingshuis direct antwoord geven, in andere gevallen gaat een casemanager van het Versnellingshuis met het bedrijf op zoek naar een antwoord.

<https://versnellingshuisce.nl/wet-en-regelgeving>

Leidraad en Webtoets

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

De Leidraad Afvalstof of Product biedt handvatten voor de beoordeling afvalstof of product. De webtoets 'Afval of grondstof' is bedoeld voor zowel bedrijven als bevoegd gezag die gebruikt kan worden voor één materiaal- of afvalstroom in samenhang met één beoogde toepassing.

www.afvalcirculair.nl/onderwerpen/afval/toetsing-afval

Meldpunt Aanpak belemmerende wetgeving en beleid

Metropoolregio Amsterdam

Ondernemers kunnen belemmeringen melden die zij ervaren in wetgeving en beleid op het gebied van circulaire economie. Dit kunnen belemmeringen zijn op lokaal, regionaal, nationaal of Europees niveau.

<https://mratuurzaam.nl/wet-en-regelgeving-4>

Circulair loket

Omgevingsdienst Rotterdam DCMR

Startpunt voor bedrijven in regio Rotterdam voor alle vragen over ondernemen met afval.

<https://rotterdamcirculair.nl/circulairloket>

De Verschilmakers (magazine en podcasts) IPO, VNG, UvW & Circularities

Magazine 'De Verschilmakers' en podcastserie 'Op weg naar een circulair Nederland' laten ambtenaren en bestuurders van decentrale overheden zien welke kansen er in hun dagelijkse werkzaamheden zijn om een verschil te maken.

www.deverschilmakers.nl/magazine

2. Coördinatie van de transitie

Circulaire bedrijven observeren een sterk gebrek aan coördinatie van de transitie. Ze vinden deze noch bij overheden, noch bij hun branches. Toch geven ze deze interventie geen hoge prioriteit. Dat past bij de vroege, experimentele fase van de circulaire transitie.

Een maatschappelijke transitie vindt plaats op meerdere niveaus en zo ook de coördinatie ervan.

Op het hoogste niveau van de circulaire transitie is coördinatie nodig omdat er niet één enkel 'ontwikkelingspad' bestaat. Een transitie kan zich op meerdere manieren ontvouwen. Sommige van de mogelijke paden concurreren potentieel met elkaar, andere kunnen elkaar versterken. Een voorbeeld is de interactie tussen mechanische en chemische recycling van kunststoffen. Waar gaan we welke technologie inzetten? Deze diversiteit in ontwikkelingspaden vraagt om coördinatie. Coördinatie kan activiteiten van verschillende actoren in de transitie oplijnen en daardoor versnellen.

Coördinatie van de circulaire transitie is in de ogen van de markt afwezig

(n=94)

Er is voldoende coördinatie door overheden om de circulaire transitie in mijn sector te versnellen

1,9

De circulaire transitie in mijn sector is voldoende gecoördineerd

2,0

Er is voldoende coördinatie door mijn branchevereniging om de circulaire transitie in mijn sector te versnellen

2,1

1 2 3 4 5

Helemaal
oneens

Helemaal
eens

Maar ook op een niveau dichterbij de praktijk van bedrijven is coördinatie nodig. Circulair ondernemen gaat verder dan het optimaliseren van de eigen bedrijfsprocessen. Het gaat over het optimaliseren van ketens, sectoren en regio's. Ondernemers kunnen dit niet alleen realiseren. Zij moeten hiervoor samenwerken met andere partijen binnen het voor hun relevante ecosysteem. Zo vraagt het sluiten van kringlopen om samenwerking tussen de verschillende schakels binnen productieketens. Ook tussen verschillende productieketens kan samenwerking meerwaarde opleveren. Zo kunnen afval- en materiaalstromen uit de ene productieketen dienen als grondstof voor de andere.

Op beide niveaus zijn initiatieven gaande om (delen van) de transitie beter te coördineren. Op landelijk niveau zijn het Uitvoeringsprogramma CE en de transitieagenda's belangrijke middelen om de verschillende ontwikkelingspaden te coördineren. Dichterbij bedrijven en ketens zijn er diverse initiatieven om ondernemers te ondersteunen in het realiseren van samenwerkingen – waaronder de [Moonshots](#) en de [Subsidie Circulaire Ketenprojecten](#) van het Versnellingshuis Nederland Circulair!, het programma

Noord-Nederland Verdient Circulair, diverse projecten binnen de Kennis en Innovatie Agenda Circulaire Economie (KIA-CE), en vele andere.

Ondanks deze initiatieven blijkt uit de enquête dat bedrijven die circulair ondernemen tamelijk pessimistisch zijn over de mate van coördinatie van de circulaire transitie op dit moment. Ze missen in sterke mate coördinatie in hun sector. Noch bij een overheid (83%), noch bij hun branchevereniging (59%) vinden ze die. De stellingen over coördinatie behoren daarmee tot de drie meest negatief beoordeelde onderwerpen uit de enquête (naast [Rode Draad 1 'Beleid, Wet- en Regelgeving'](#) en [Rode Draad 3 'Prijs versus waarde'](#)).

De roep is consistent over alle verschillende types bedrijven die hebben gereageerd op de enquête. Deze observatie is consistent met bijvoorbeeld het onderzoek van TNO (2021) onder bedrijven in de maakindustrie. Ook hier gaven bedrijven aan het gebrek aan coördinatie als sterke belemmering te ervaren.

‘Wij zijn een ketenregisseur en je ziet dat wij daarin in onze keten uniek zijn. Daarmee hebben we een mooie niche te pakken, maar wordt ook de noodzaak van een dergelijke rol onderstreept.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

Dat levert op alle niveaus van de transitie problemen op. Op het hoogste niveau van de transitie ontstaat een zekere ongeordendheid. Dit is in lijn met wat TNO observeert: “Het gebrek aan een centrale partij die de transitie voortstuwt schept ruimte voor vele initiatiefnemers. Echter, deze initiatieven hebben elk hun eigen doel en methodes, resulterend in tegenstrijdig en verwarrend leiderschap.”

Op het niveau dichterbij de bedrijfspraktijk vormt het ontbreken van coördinatie een belemmering in het tot stand komen van samenwerkingen. Samenwerken is een actief proces dat vraagt om het afstemmen van verwachtingen, capaciteiten en belangen. Soms leiden aanpassingen in productieprocessen bij het ene bedrijf tot besparingen bij het andere bedrijf. Er moet dan gezocht worden naar een vorm van samenwerking die voor alle partijen meerwaarde biedt. Dat gaat niet vanzelf en vraagt om een vorm van coördinatie in de keten, in de regio en binnen overige netwerken. Deze coördinerende rol hoeft overigens niet per definitie ingenomen te worden door een overheid, maar kan ook vervuld worden door een ondernemers-vereniging of een projectleider binnen een samenwerkingsverband.

Die behoefte wordt overigens nog niet ingevuld: 53% van de respondenten geeft aan dat er niet voldoende partijen zijn die concrete circulaire ketenprojecten kunnen coördineren (zoals ketenregisseurs).

Ten slotte, hoewel circulaire bedrijven een sterk gebrek aan coördinatie ervaren (#2 op de lijst van belemmeringen), noemen zij het veel minder prominent als gewenste interventie (#7 op de lijst van interventies). Bij veel belemmeringen zien we een duidelijke relatie: de sterkst gevoelde belemmeringen zijn vaak ook de meest genoemde interventies. Bij coördinatie is dat dus niet het geval.

Eenzijds is dat logisch. Zo ligt het voor de hand om *eerst* gewenste doelen te formuleren (zie Rode Draad 4 ‘[Richting: Doelen & Oplossingen](#)’) *voordat* een transitie richting die doelen gecoördineerd kan worden. Anderzijds hebben circulaire bedrijven een direct belang bij betere coördinatie. Zo kan een zekere mate van vereniging helpen om ketensamenwerkingen te vergemakkelijken of momentum te creëren voor het aanpakken van ervaren belemmeringen als milieu-beprijzing. Dat meer coördinatie nog niet hoog bij circulaire bedrijven op de verlanglijst

staat past bij de overkoepelende observatie dat de transitie zich nog in een vroege, experimentele – en dus nog niet geconsolideerde – fase bevindt. Het is mogelijk dat bedrijven momenteel vooral bezig zijn zélf circulair te worden.

CASUS

BIOBASED EN BIODEGRADABLE VERPAKKING VAN PEEZE

Als onderdeel van een breed duurzaamheidsbeleid denkt koffiebrandery Peeze na over de verpakkingen die het bedrijf gebruikt. De gebruikte materialen zijn van invloed op de bescherming, kwaliteit en houdbaarheid van het product. Peeze wil toewerken naar een verpakkingsvorm – van welk materiaal dan ook – die voldoet aan specifieke functionele eisen en daarbovenop geen schade toebrengt aan de omgeving, dus CO₂-neutraal (of -positief) en circulair is.

Daarom heeft Peeze geïnvesteerd in innovaties naar een biobased en biodegradable verpakking voor koffie. Het resultaat klopt technisch en functioneel, maar blijkt niet goed te passen in de bestaande verpakkingsketen. De verpakking is niet geschikt voor het huidige proces van GFT-verwerking. Dat roept de vraag op *‘maar wat en hoe dan wel?’*. Wat is dan de beste verpakkingsoplossing? Een vraag die breder is dan alleen het bedrijf Peeze en alleen het product koffie, maar raakt aan de hele verpakkende industrie.

Een gebrek aan coördinatie is hier een kernprobleem. (Ontwerp)beslissingen van het verpakkende bedrijfsleven beïnvloeden de mate en kwaliteit van inzameling en verwerking stroomafwaarts. Vice versa, zoals blijkt uit de vraag van Peeze, beïnvloedt de huidige manier van inzameling en verwerking de keuzevrijheid van een bedrijf. Er liggen meerdere (deel)oplossingen op tafel. Denk aan het verbieden van alle biodegradables, het (op Europees niveau) beperken van

verpakkingen tot drie à vier monomaterialen, het verspreiden van kennis over circulaire verpakkingen naar mkb'ers of design-opleidingen, etc etc.

Voor een bedrijf als Peeze is het maken van een onderbouwde verpakkingskeuze voor de lange termijn momenteel praktisch onmogelijk. Coördinatie van de verschillende partijen en oplossingen kan die patstelling doorbreken.

Tips & Tools

Subsidie Circulaire Ketenprojecten

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat & RVO

De Subsidie Circulaire Ketenprojecten ondersteunt het mkb in (het opzetten van) ketensamenwerking voor het ontwikkelen van circulaire producten en diensten of het circulair organiseren van businessmodellen. www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/subsidie-circulaire-ketenprojecten

Moonshots

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Het Versnellingshuis selecteert jaarlijks vijf complexe ketens, waarin zogeheten 'moonshots' of doorbraakprojecten ondernemers samenwerken om collectief een circulaire ketentransitie te realiseren. <https://versnellingshuisce.nl/verbeter-de-keten-met-circulair-ondernemen>

Regionale programma's

Diverse

Er zijn diverse regionale en sectorale initiatieven die in meer of mindere mate coördinatie tussen relevante bedrijven proberen te bewerkstelligen, zoals Cirkelstad www.cirkelstad.nl, Vereniging Circulair Friesland <https://circulairfriesland.frl> en CIRCLES, <https://circles.nu>

3. Prijs versus waarde

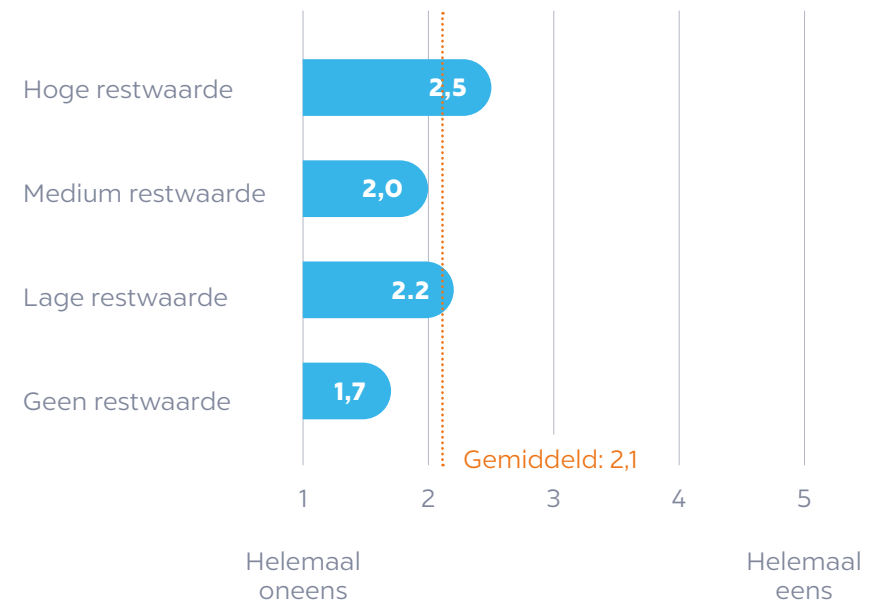
Ruim twee derde van de circulaire bedrijven vindt dat milieubelastende effecten van productie en consumptie niet voldoende in rekening zijn gebracht. Vooral bedrijven zonder restwaarde in hun grondstoffen, materialen of producten zijn pessimistisch.

Ondernemers willen het liefst ondernemen. Een van de beste manieren om een circulair bedrijf op weg te helpen is door de juiste marktcondities te creëren voor circulaire producten en diensten (zie ook [Rode Draad 5 'Vraag naar circulaire producten en diensten'](#)). Dan moeten de spelregels voor de markt echter wel een gelijk speelveld creëren voor lineaire en circulaire producten en diensten. Uit de enquête blijkt dat bedrijven dit nog niet als zodanig ervaren.

Een factor die het speelveld beïnvloedt zijn de milieubelastende effecten van productie en consumptie. De *prijs* die voor producten en diensten wordt betaald op de markt reflecteert niet altijd de (werkelijke) *waarde*. In de Brede Maatschappelijke Heroverweging 'Naar een economie zonder afval' schetst de Rijksoverheid (p.32) de kern van het probleem: "Het ontbreken van een prijs voor milieuschade betekent enerzijds dat primaire grondstoffen goedkoop zijn en daarom meer worden gebruikt dan secundaire grondstoffen. Anderzijds is het

De milieubelastende effecten van productie en consumptie zijn voldoende in rekening gebracht om circulaire activiteiten voor ons rendabel te maken

(Naar restwaarde: n=98)

‘Onze afnemers
(retailers en
consumenten)
willen geen waarde
toekennen aan
circulariteit en
CO₂-reductie.
We hopen op
druk vanuit de
overheid.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

verbranden van afval in het huidige systeem ook goedkoper dan recyclen. De secundaire grondstoffenmarkt ondervindt dus op twee fronten concurrentie. De ondernemer die vervolgens toch een circulair product wil bieden, moet van goeden huize komen.”

Dit thema is een van de drie meest negatief ervaren belemmeringen in de enquête. Van alle respondenten vindt twee derde (68%) dat milieubelastende effecten niet voldoende in rekening zijn gebracht. We zien in het bijzonder dat bedrijven die géén restwaarde zien in hun grondstoffen, materialen, componenten of producten negatief gestemd zijn. Dat ligt voor de hand. Bedrijven die een hoge restwaarde zien in hun grondstoffen of producten kunnen al concurreren met lineaire alternatieven. Juist voor grondstoffen of producten met een lage restwaarde is concurreren lastig. Denk aan koelkasten die duur zijn om te verwerken (gevaarlijke stoffen in koelvloeistof) en waarbij nieuwe exemplaren vaak energiezuiniger zijn. Of denk aan een *single use* plastic verpakking waarbij hoogwaardige recycling al snel te duur is in vergelijking met *virgin* (fossiel) plastic.

Tot slot wijst de enquête op een relevant verschil tussen grotere en kleinere bedrijven. Beide groepen ervaren deze belemmering als (zeer) negatief, maar er zit een verschil in de gewenste mate van actie. Kleinere bedrijven roepen sterker om een interventie dan grotere bedrijven. Onder kleine bedrijven is milieubeprijzing door 39% genoemd, waarmee het tot de drie meest gewenste interventies behoort. Grotere bedrijven ervaren de belemmering wel, maar noemen het thema veel minder vaak als gewenste interventie. Slechts 20% noemt dit als interventie, oftewel de helft minder. Hier kan meespelen dat grotere bedrijven een bestaande bedrijfsvoering hebben die ingericht is op de bestaande spelregels van de markt en moeilijker wendbaar is.

CASUS

ASBEST VERWERKEN

Jaarlijks wordt in Nederland naar schatting ruim 120 kton hechtgebonden asbestcement verwijderd en onder strenge voorwaarden gestort. Het storten van hechtgebonden asbestcement is een tijdelijke oplossing.

Inmiddels hebben diverse bedrijven technologieën ontwikkeld om asbestcement onschadelijk te maken en zelfs te verwerken tot een bruikbare grondstof. Zo heeft het bedrijf D-Nature een technologie ontwikkeld voor het verwerken asbestcement, het zogeheten denatureren. De technologie maakt het asbest onschadelijk door langdurige verhitting. De resulterende, secundaire grondstof kan worden toegepast als vulstof in de cement- en wegenbouwindustrie, of als cementvervanger.

De technologie van D-Nature kost naar schatting € 175 per ton om het vrijgekomen asbestcement circulair en milieuvriendelijk te verwerken. Het storten van asbestcement kost echter € 140 per ton. Dat prijsverschil is in ieder geval voor een deel te verklaren doordat externe, langetermijneffecten niet zijn ingeprijsd in het storten.

Tips & Tools

Nationale Milieudatabase

Stichting NMD

De NMD is de database voor het berekenen van de milieuprestatie en circulariteit van bouwwerken. Alleen wanneer uw productdata in de NMD is opgenomen, kunnen gebruikers van de gevalideerde rekeninstrumenten er ook daadwerkelijk mee rekenen.

<https://milieudatabase.nl>

Hoe ver met circulair?

Versnellingshuis Nederland Circulair

Overzicht van 17 tools waarmee bedrijven de circulariteit van producten of zelfs hun hele organisatie kunnen meten.

<https://versnellingshuisce.nl/wp-content/uploads/2021/09/Tool-Hoe-ver-met-circulair-2021.pdf>

MIA/VAMIL

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Fiscaal voordelig investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen en technieken kan met de Milieu-investeringsaftrek (MIA) en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil).

www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/miavamil/ondernemers

Uitgebreide producenten-verantwoordelijkheid (UPV)

Rijkswaterstaat

Producentenverantwoordelijkheid betekent dat producenten of importeurs (mede) verantwoordelijk zijn voor het afvalbeheer van de producten die door hen op de markt zijn (of worden) gebracht. Een deel van de milieukosten (die van de afvalfase) komen zo bij de hele sector terecht.

www.afvalcirculair.nl/onderwerpen/afvalregelgeving/landingspagina

4. Richting van de transitie

Hoewel op nationaal niveau wordt gewerkt aan de (tussen)doelen voor de circulaire transitie bestaat er bij bedrijven nog veel onduidelijkheid over de richting. Toch weten circulaire bedrijven voor zichzelf wél waar ze heen willen.

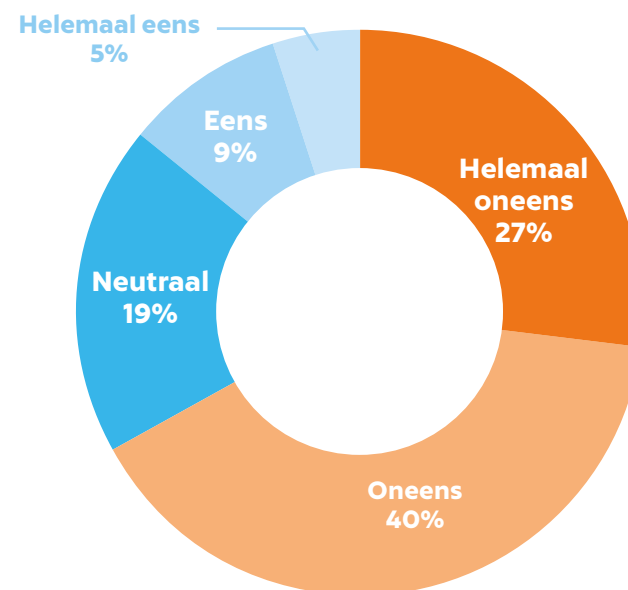
Een transitie is een zoekproces. Een duidelijke richting in dat zoekproces is onontbeerlijk voor bedrijven. Die richting is zowel nodig voor het 'probleem' (welke doelen willen we bereiken) als de 'oplossingen' (hoe willen we dat doen, met welke instrumenten en technologieën).

De Nederlandse overheid is internationaal een koploper in het stellen van doelen met betrekking tot circulariteit. In het Grondstoffenakkoord (2017) is vastgelegd dat Nederland in 2050 volledig circulair wil zijn. Een ambitie is om 50 procent minder primaire abiotische grondstoffen te gebruiken in 2030.

Sinds de vorige editie van deze notitie Rode Draden (februari 2021) heeft het Planbureau voor de Leefomgeving een nieuwe policy brief uitgebracht waarin het bouwstenen presenteert om tot mogelijke doelen voor een circulaire economie te komen (PBL, 2021). Met de vijf transitieagenda's worden nu doelen uitgewerkt voor geselecteerde productgroepen.

Het duidelijke overheidsbeleid geeft voldoende duidelijke richting op basis waarvan mijn bedrijf circulaire activiteiten kan ontwikkelen

(n=103)

Hoewel er op beleidsniveau dus stappen worden gezet op deze belemmering, zijn die op dit moment nog niet zichtbaar voor het circulaire bedrijfsleven. Twee derde (67%) van de circulaire bedrijven mist een duidelijke richting vanuit de overheid. Zonder zekerheid over de richting van de transitie is er minder basis voor bedrijven om te investeren in circulaire middelen. Tegenstrijdige signalen kunnen leiden tot onzekerheid en afwachtendheid. Andersom geformuleerd: zekerheid in beleid maakt middelen los in de markt. Meer duidelijkheid over de doelen en oplossingen maakt het makkelijker om de transitie te coördineren (zie [Rode Draad 2 'Coördinatie van de transitie'](#)).

Overigens is de overheid niet de enige actor die richting kan geven. Evenmin is het stellen van doelen in bestuurlijke gremia het enige middel om richting te geven. Wat betreft andere actoren, ook brancheverenigingen zouden dat kunnen doen. Uit de enquête blijkt dat respondenten iets positiever zijn over hun branche dan over de overheid: toch mist nog steeds 49% een duidelijke richting vanuit diens branchevereniging. Wat betreft andere middelen, een alternatieve vorm van richting

geven is circulair inkopen, waar bedrijven echter ook pessimistisch over zijn (zie ook [Rode Draad 5 'Vraag naar circulaire producten en diensten'](#)). Nog weer een ander middel is de richting die vergelijkbare bedrijven geven die het al goede, circulaire voorbeeld geven. Van de respondenten ziet 41% 'voldoende inspirerende voorbeelden van circulaire activiteiten' in diens sector of keten.

‘Er zijn wat doelstellingen geformuleerd voor circulair inkopen, maar het systeem is nog lineair. Bij de overheid is ook nog geen draagvlak voor een circulaire transitie, slechts het ontwikkelen van circulaire activiteiten wordt hier en daar gestimuleerd. Subsidies voor circulariteit moeten nog steeds uit het potje van de energietransitie komen.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

Oftewel, deze experimentele fase van de circulaire transitie begint mooie voorbeelden voort te brengen.

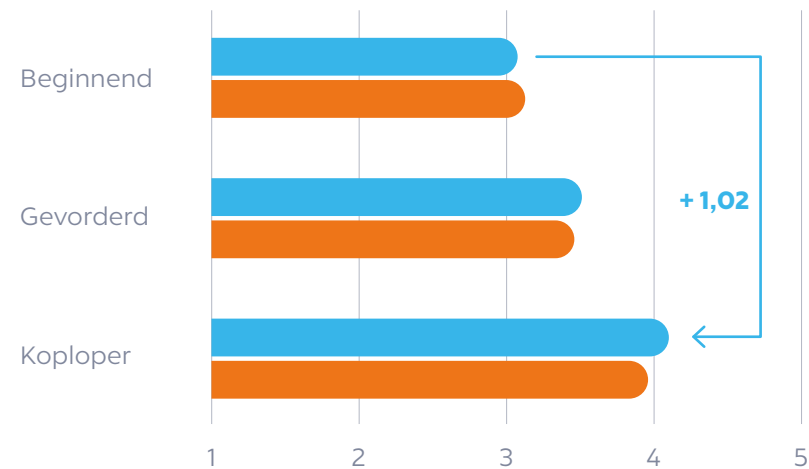
Hoewel bedrijven op nationaal niveau nog weinig richting ervaren, zijn zij positiever over de te volgen route als het om hun eigen bedrijfsvoering gaat. Vooral koplopers weten welke circulaire doelen ze willen bereiken en

met welke oplossingen ze daar kunnen komen. Beginnende bedrijven zijn meer zoekende.

Desalniettemin wordt de noodzaak om (tussen)doelen voor de transitie te concretiseren met de dag groter. Bedrijven die circulaire activiteiten willen ontplooiën komen voor belangrijke vragen te staan. Op welke circulariteitsstrategie (R-ladder) moet worden ingezet? Gaat voor mijn sector en mijn grondstoffen beleidsdoelstellingen gelden? Daarbovenop lijkt het jaar 2030 nog ver, maar de grondstoffen die dan 'voor de helft' circulair moeten zijn komen nu al op de markt in de vorm van producten. Bij de productie is een halveringsambitie, in welke definitie dan ook, nog niet meegenomen. We zijn weer een jaar dichterbij die doelstelling.

Koplopers weten beter welke doelen ze willen bereiken met welke oplossingen

(n=94)

- ☒ Het is voldoende duidelijk welke doelen mijn bedrijf moet bereiken om volledig circulair te zijn.
- ☐ Het is voldoende duidelijk in welke oplossingen mijn bedrijf moet investeren om volledig circulair te zijn.

CASUS

RIWALD RECYCLING

Riwald Recycling recyclet jaarlijks vele honderdduizenden tonnages afvalmaterialen – variërend van elektronisch afval tot treinstellen en vliegtuigen. Als metaalrecycling-bedrijf vervult Riwald Recycling een spilfunctie in de transitie naar circulair, duurzaam materiaal-gebruik.

Het bedrijf wil zichzelf graag verder verdiepen in de circulaire economie door implementatie van meer circulaire initiatieven en projecten. Ömer Avci, Green CPO bij Riwald Recycling, wil grote stappen nemen, maar wist niet goed waar hij zich op moest richten. Hij meldde zich bij het Versnellingshuis met de vraag om meer zicht krijgen op wat er allemaal al speelt en waar het bedrijf op zou kunnen aanhaken.

Twee mondiale trends spelen een grote rol voor Riwald: enerzijds de stijgende prijzen van grondstoffen en halffabricaten, anderzijds de toenemende complexiteit van goederen, waaronder PV-panelen en earpods (draadloze oordopjes). Deze trends zorgen voor een stijgende interesse in de recycling van zonnepanelen en lithiumionbatterij-houdende producten. Een trend is een kans, maar het leidt ook tot vragen bij Riwald. Hoe kan het bedrijf de toevoer van deze stromen zeker stellen, zodat het verantwoord is om een investering te maken? En wat is de kwaliteit van de toevoer? Een zonnepaneel van het jaar 2000 is niet zelfde als van 2022 en waarschijnlijk ook niet zelfde als van 2030.

Daarnaast oriënteert Riwald zich op een businesscase voor circulaire strategieën hoger op de R-ladder. Riwalds businesscase zit nu in de lage R-strategie van recycleren. Welke businesscases zijn er voor metaal-recyclingbedrijven denkbaar in hoge R-strategieën? Alles bij elkaar zijn er nog vele vragen. Welke richting gaat het op?

Tips & Tools

Concretisering doelen circulaire economie Rijksoverheid

Brief aan de Tweede Kamer over de concretisering van de doelen van circulaire economie, inclusief policy brief van het Planbureau voor de Leefomgeving.

www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/14/concretisering-doelen-circulaire-economie

Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie Rijksoverheid

Overzicht van ontwikkelingen in de circulaire economie. Daarbij gaat het om nieuwe activiteiten en de voortgang van lopende activiteiten binnen het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie.

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/10/18/uitvoeringsprogramma-circulaire-economie

Werkwijze UPCM Uitvoeringsprogramma Circulaire Maakindustrie

Doelstelling, aanpak en opzet van het Uitvoeringsprogramma CirculaireMaakindustrie tot 2023.

<https://circulairemaakindustrie.nl/app/uploads/2021/11/Werkwijze-UPCM-2021122.pdf>

Roadmap Chemische Recycling Kunststoffen Versnellingshuis Nederland Circulair en VNO-NCW

Het rapport geeft een roadmap voor de ontwikkeling van chemische recycling van kunststoffen in Nederland naar het jaar 2030.

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/03/12/bijlage-1-roadmap-chemische-recycling

Hoe ver met circulair?

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Overzicht van 17 tools waarmee bedrijven de circulariteit van producten of zelfs hun hele organisatie kunnen meten.

<https://versnellingshuisce.nl/wp-content/uploads/2021/09/Tool-Hoe-ver-met-circulair-2021.pdf>

Tracks en classes

CIRCO

De CIRCO-methodiek biedt mkb'ers handvatten om hun product en/of dienst en businessmodel circulair te ontwerpen.

www.circonl.nl/agenda-overzicht

Versnellingspartners

Versnellingshuis Nederland Circulair

Overzicht van diverse partners in het netwerk van het Versnellingshuis Nederland Circulair, waarvan meerdere gespecialiseerd zijn in het voor bedrijven in kaart brengen hoe ze circulaire stappen kunnen zetten.

<https://versnellingspartner.versnellingshuisce.nl>

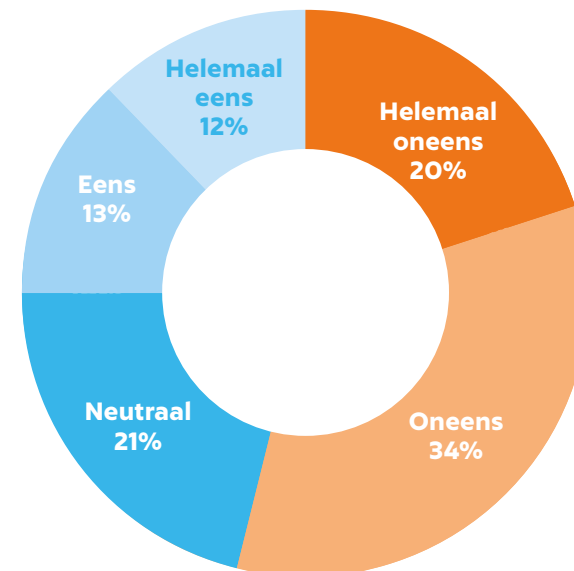
5. Vraag naar circulaire producten en diensten

Een groeiende vraag naar circulaire producten en diensten is voor bedrijven een belangrijke stimulans om te investeren in circulair ondernemen. De vraag naar circulaire producten en diensten is echter onvoldoende groot én onvoldoende voorspelbaar.

Alhoewel de vraag naar circulaire producten en diensten de afgelopen jaren is toegenomen, “is er voor relatief weinig (vernieuwende) circulaire producten en diensten een substantiële marktvraag” (PBL, 2021, p. 153). Slechts een kwart (25%) van de respondenten vindt dat er voldoende vraag is naar circulaire producten en diensten om investeringen lonend te maken. Ruim de helft (54%) van de bedrijven ervaart de vraag naar circulaire producten en diensten bovendien als onvoldoende voorspelbaar om te investeren in circulaire activiteiten.

Er is voldoende vraag naar circulaire producten en/of diensten om investeringen lonend te maken

(n=98)

Het vergroten van de marktvraag naar circulaire producten en diensten vraagt om het veranderen van het aankoopgedrag van klanten: van het kopen van lineaire naar circulaire producten en diensten. Circulaire ondernemers concurreren met reguliere ondernemers over de marktvraag. Waar 41% van de respondenten aangeeft voldoende te kunnen concurreren met lineaire alternatieven, geeft 45% van de respondenten aan dit onvoldoende te kunnen.

‘Wij kunnen wel steeds makkelijker een *launching customer* en een markt vinden, maar nog steeds veel te weinig.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

De uitdagingen die circulaire ondernemers ervaren in het concurreren met lineaire alternatieven heeft diverse oorzaken. Het produceren en leveren van circulaire producten en diensten kan gepaard gaan met extra kosten, bijvoorbeeld voor arbeid, zoals besproken onder Rode Draad 8. Hierdoor kan de prijs van bepaalde circulaire producten en diensten hoger liggen dan die van lineaire alternatieven. Consumenten zijn echter beperkt tot niet bereid hier een meerprijs te betalen voor circulariteit. Circulariteit is voor de klanten simpelweg geen prioriteit, zo stelt een van de respondenten. Het meenemen van de klant in het concept van de circulaire economie en het belang ervan kost bovendien veel tijd, zo wordt gesteld door een andere respondent.

Naast prijs is ook de beperkte acceptatie van circulaire strategieën een obstakel voor de groei van de marktvraag. De acceptatie voor circulaire producten en diensten verschilt per circulariteitsstrategie en per productgroep. De acceptatie van reuse is relatief hoog. De helft van de consumenten koopt al tweedehands. Consumenten die niet openstaan voor tweedehands producten hebben twijfels over de kwaliteit, levensduur en hygiëne van de producten. Ook het negatieve stigma van

‘Het systeem is lineair, dus wij moeten concurreren met lineaire businessmodellen.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

tweedehands vormt een obstakel. De acceptatie van refurbished ligt lager. Minder dan 40 procent van de consumenten staat open voor het kopen van gere refurbished producten. Consumenten geven de voorkeur aan nieuwe producten, hebben weinig vertrouwen in de kwaliteit van refurbished producten en vinden het prijsverschil te klein (PBL, 2021). Ook een van de respondenten stelt dat consumenten de voorkeur geven aan nieuwe producten. De klantacceptatie ligt het laagst bij het lenen en leasen van producten. Consumenten veronderstellen dat lenen en leasen gepaard gaat met extra gedoe en kosten.

CASUS

BONA BENELUX

Het renoveren en restaureren van vloeren vereist geschikte producten en gereedschappen. Bona Benelux biedt “een alom bewezen, eenvoudig, duurzaam pakket aan totaaloplossingen dat de schoonheid van je vloeren naar voren haalt”. Het onderhouden en renoveren van vloeren is op termijn vaak goedkoper dan het aanleggen van een nieuwe vloer.

Ondanks deze lagere kosten, is de markt voor de apparatuur voor vloerrenovatie beperkt. De optie om vloeren te renoveren in plaats van nieuwe aan te laten leggen wordt door veel potentiële klanten simpelweg niet overwogen. Het (laten) onderhouden en renoveren van vloeren vraagt bovendien een andere planning. Klanten moeten hun aankoopgedrag aanpassen. Dit vormt ook voor Bona Benelux een uitdaging.

Het onderhouden en renoveren van vloeren is op termijn vaak goedkoper dan het aanleggen van een nieuwe vloer.

Tips & Tools

Ik wil circulaire inkopen.nl

Versnellingsnetwerk Circulaire Inkopen

Aan de slag met circulaire inkopen?

Deze website helpt je op weg.

<https://ikwilcirculaireinkopen.nl>

Buyer Groups

PIANOo

Trek samen met andere opdrachtgevers op in een Buyer Group. Stimuleer de markt om duurzame oplossingen te ontwikkelen die passen bij een concrete, breed gedragen behoefte.

www.pianoo.nl/nl/themas/maatschappelijk-verantwoord-inkopen/buyer-groups-duurzaamheid

Circulair Matchmaking Programma

Provincie Noord-Holland

In het Circulair Matchmaking Programma worden organisaties die op zoek zijn naar circulaire innovaties gematcht aan mkb-bedrijven die deze kunnen leveren.

www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Klimaat_Energie/Circulaire_economie/Circulair_Matchmaking_Programma

Circulaire Bouwcatalogus

De Circulaire Bouweconomie

Zet jouw product of dienst in de etalage! Registreer jouw product of dienst bij een van de vele circulaire productcatalogi, zoals de circulaire bouwcatalogus.

<https://decirculairebouwcatalogus.nl>

Overzicht Groeiprogramma's

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Ervaar je behoefte aan ondersteuning in het aanscherpen van je waardepropositie en bepalen van je doelgroep? Dit overzicht geeft je een beeld van de vele programma's in Nederland die je daarbij kunnen helpen.

<https://groei.versnellingshuisce.nl>

Hoe kom je als circulaire ondernemer aan je eerste klant? Drie tips

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Als ondernemer heb je geïnvesteerd in het ontwikkelen van een krachtige, circulaire propositie. Hoe vind je vervolgens je eerste klant? Tijdens een meet-up van het Versnellingshuis wisselden bedrijven ervaringen met elkaar uit. Daaruit kwamen drie gouden tips van vier experts.

<https://versnellingshuisce.nl/nieuws/hoe-kom-je-als-circulaire-ondernemer-aan-je-eerste-klant-drie-tips>

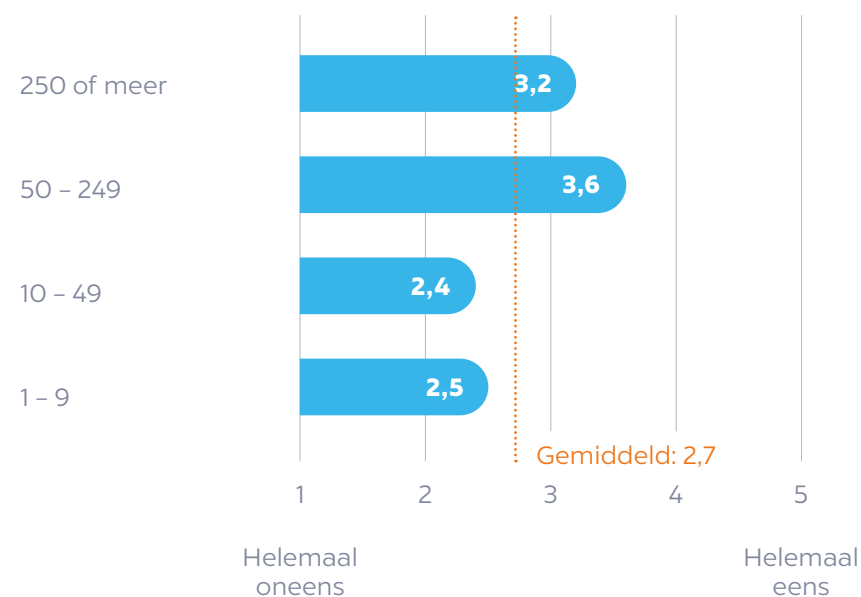
6. Financiering

Voor het ontwikkelen en op de markt brengen van circulaire producten en diensten hebben bedrijven toegang nodig tot financiële middelen. Circulaire ondernemers onderkennen, meer dan reguliere ondernemers, problemen met het aantrekken van externe financiering.

De uitdagingen die circulaire ondernemers ervaren in het aantrekken van externe financiering zijn vergelijkbaar met die van reguliere ondernemers. Toch ervaren circulaire ondernemers meer dan reguliere (mkb-)bedrijven uitdagingen in aantrekken van externe financiering. Waar 15% van de mkb-bedrijven in Nederland uitdagingen ervaart in het aantrekken van financiering (CBS, 2020), ervaart 54% van bedrijven uit de enquête met minder dan 50 werknemers uitdagingen in het aantrekken van financiering. Een belangrijk obstakel lijkt te liggen in het bieden van voldoende zakelijke zekerheden.

Mijn bedrijf kan voldoende financiering aantrekken om circulaire activiteiten te ontwikkelen

(Naar bedrijfsgrootte: n=94)

‘Alles staat in de startblokken, alleen de financiële ondersteuning ontbreekt om de volgende stap te maken.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

In de beginfase van een onderneming zijn er nog weinig zekerheden. Hierdoor ervaren deze bedrijven grotere uitdagingen in het aantrekken van externe financiering (CBS, 2020). De enquête bevestigt dit beeld: het probleem met financiering wordt vooral gevoeld door kleinere bedrijven. Ruim de helft van de respondenten (54%) met minder dan 50 werknemers geeft aan het (helemaal) oneens te zijn met de stelling ‘Mijn bedrijf kan voldoende financiering aantrekken om circulaire activiteiten te ontwikkelen’. Bij bedrijven met meer dan 50 werknemers ervaart ruim een op de vijf bedrijven (22%)

het aantrekken van financiering als een uitdaging. Circulair ondernemen vraagt om een nieuwe manier van denken, doen en maken. Circulair ondernemen is daarmee vaak ook innovatief ondernemen. Waar de kans op het aantrekken van financiering in belangrijke mate afhankelijk is van de zekerheden die kunnen worden geboden, is innovatie een onzeker proces. Deze onzekerheid reduceert de mogelijkheden voor het aantrekken van financiering. Circulaire ondernemers met innovatieve producten of diensten zijn afhankelijk van financiers die risico's willen én kunnen nemen. Helaas, is de markt voor risicokapitaal in Nederland onderontwikkeld (EZK, 2019). Zeker voor relatief kleine investeringen is het vinden van een financier een uitdaging (EZK, 2019).

Naast deze algemene uitdagingen voor kleinere en innovatieve bedrijven zijn er ook financieringsuitdagingen die typisch zijn voor de circulaire transitie. Een belangrijk voorbeeld is dat van circulaire dienstmodellen, ook wel *product-as-a-service* genoemd, een klasse van circulaire businessmodellen. Bedrijven met een circulair dienstmodel kunnen vaak niet voldoen aan de traditionele voorwaarden die worden gesteld aan een financiering.

Zo worden bedrijven met een circulair dienstmodel gekenmerkt door een relatief hoge solvabiliteit en lange terugverdientijd. Tegelijkertijd bieden circulaire dienstmodellen zekerheden die in gehanteerde beoordelingsmethodieken niet als dusdanig worden erkend. Ook de onbekendheid van financiers met circulaire verdienmodellen maakt het lastig om betrouwbare inschattingen te maken van de zekerheden en risico's van de financieringsaanvraag. Als gevolg ondervinden bedrijven met circulaire dienstmodellen extra obstakels in krijgen van toegang tot financiering.

‘Ons financieel systeem vindt het lastig, zo niet ondoenlijk, om circulaire businesses te financieren. Circulair = nieuw = geen track record = hoog risico = kan niet in Basel IV’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

‘Mogelijkheden voor externe ondersteuning zijn voor veel startende bedrijven die vooral maatschappelijke impact willen maken vaak te kostbaar om te kunnen gebruiken. Subsidietrajecten zijn vaak te complex en star om gemakkelijk gebruik van te maken.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

Ook zien we dat bedrijven uitdagingen ervaren in het financieren van samenwerkingen, zoals voor de optimalisatie van een keten. Financiële instellingen zijn namelijk gericht op een entiteit en niet een samenwerking van bedrijven. Bovendien kan het een uitdaging zijn om afspraken te maken over welke samenwerkingspartner opdraait voor welk deel van de kosten.

Een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van financiering is het hebben van een (toekomstige) rendabele businesscase. Het verbeteren van de financiering van circulaire activiteiten, vraagt ons ook te reflecteren op externe factoren die van invloed zijn op de economische potentie

van circulariteit. Waar het ontwikkelen van een businesscase voor circulariteit in sommige gevallen al mogelijk is, is dit niet altijd het geval. Naarmate de businesscase voor circulariteit toeneemt, zullen daarmee ook de mogelijkheden voor het aantrekken van extern kapitaal toenemen. Zolang er onvoldoende zekerheid is over de (toekomstige) winstgevendheid van een businesscase zullen circulaire activiteiten afhankelijk zijn van fondsen, subsidies en overheidsgelden.

Om de transitie naar de circulaire economie te bevorderen, stelt de overheid subsidies beschikbaar voor activiteiten die niet (kunnen) worden gefinancierd door de markt. Dit kan

o.a. zijn door de bovengenoemde redenen. De bestaande subsidies sluiten echter niet altijd aan op de activiteiten van de circulaire ondernemer. Zo zijn subsidies en financiële regelingen veelal ingericht op concrete producten en niet op dienstverlenende activiteiten, stelt een respondent. Bovendien kan het aanvragen van een subsidie tijdrovend en complex zijn. Twee respondenten benoemen de inflexibiliteit van subsidievoorwaarden als een obstakel.

CASUS

REFLOWER

Reflower biedt een abonnement op kunstbloemen aan. Leden sluiten voor € 20 per maand een abonnement af en kiezen op de website een vaas met bloemen uit, die op afspraak wordt bezorgd. Uitgekeken op de bloemen? Een nieuw boeket is snel besteld en bezorgd. Zo maakt Reflower het simpel om gebruik te maken van een duurzamer alternatief voor iets moois en vrolijks in huis.

Na een succesvolle testperiode in Amsterdam wil Reflower volgend jaar groeien van 250 naar 1.000 leden, om zo meer mensen blij te maken met de bloemenservice en meer positieve klimaatimpact te realiseren. De mooiste blijvende bloemen zijn erg kostbaar en door het product-as-a-service model is er een langere terugverdientijd dan bij reguliere kunstbloemenverkoop. De hoge voorfinanciering zorgt voor vertraging in de groei. Om de bloemenbieb sneller te laten groeien, is er meer geld nodig om kunstbloemen en vazen te kopen.

De hoge
voorfinanciering
zorgt voor
vertraging in
de groei.

Tips & Tools

Financieringstool

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Op zoek naar financiering voor jouw circulaire onderneming? Onze financieringstool biedt een overzicht van financieringsmogelijkheden specifiek voor circulair ondernemen

<https://versnellingshuisce.nl/tools>

Creëer een financierbaar circulair bedrijfsmodel in 10 stappen

Circle Economy, Sustainable Finance Lab en het Versnellingshuis Nederland Circulair!

In dit rapport worden tien stappen beschreven die bedrijven kunnen zetten om een financierbaar circulair bedrijfsmodel te ontwikkelen.

<https://publish.circle-economy.com/financing-circular-business>

Financiële ondersteuning circulair ondernemen

RVO

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland helpt organisaties om de omslag te maken naar circulair ondernemen. Zo hebben ze subsidies, leningen, fiscaal voordeel en opdrachten voor ondernemers. Hier vind je een overzicht van relevante regelingen.

www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/circulaire-economie/financiële-ondersteuning-circulair-ondernemen

Circulair Ondernemen Desk

Rabobank

Voor ondernemers die willen omschakelen van een lineair naar een circulair businessmodel heeft de Rabobank een Circulair Ondernemen Desk. Specialisten helpen met strategische vraagstukken rondom circulaire businessmodellen en ze denken mee over financiering en netwerk.

www.rabobank.com/nl/about-rabobank/in-society/sustainability/circular-economy/circulair-ondernemen-desk/index.html

Circulair Ondernemen: WTF?!

Circl

Circulair Ondernemen: WTF?! is speciaal voor ondernemingen die de switch naar circulair nog niet (volledig) hebben gemaakt maar dat wel willen. In elke aflevering bespreekt het panel een belemmering op de 'Weg Tot Financiering'.

<https://circl.nl/special/wtf>

Overzicht Groeiprogramma's

Versnellingshuis Nederland Circulair!

Ervaar je behoefte aan ondersteuning in het 'Investment Ready' maken van jouw businessmodel? Dit overzicht geeft je een beeld van de vele programma's in Nederland die je daarbij kunnen helpen.

<https://groei.versnellingshuisce.nl>

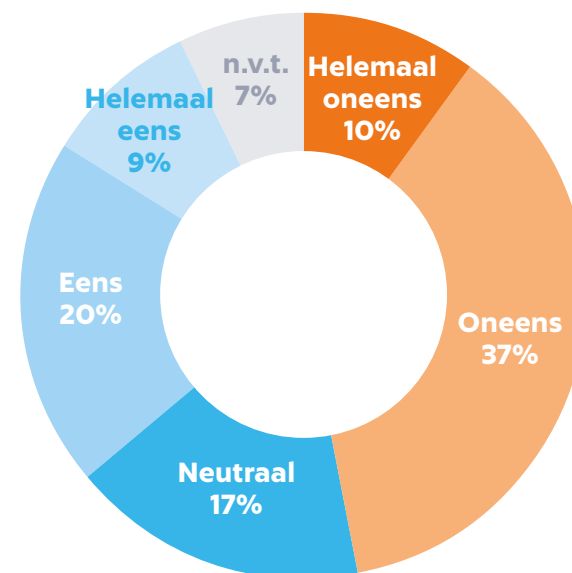
7. Handel in secundaire grondstoffen en producten

Bij circulair ondernemen is het van belang dat de vraag naar, en het aanbod van, secundaire grondstoffen, materialen en producten goed op elkaar aansluit en elkaar makkelijk vindt. Helaas is dit nog onvoldoende het geval.

Het aanbod van secundaire grondstoffen, producten en materialen is onvoldoende voorspelbaar in termen van kwantiteit, kwaliteit en timing, zo ervaart bijna de helft (47%) van de ondernemers. Voor het inkopen van secundaire koopwaar is het van belang dat er een bepaalde mate van zekerheid is rond de veiligheid, staat en functionaliteit van de desbetreffende producten. Het garanderen van deze kwaliteiten kan een complex en tijdrovend proces zijn. Ook is het lastig in te schatten op welk moment en in welke hoeveelheden bepaalde reststromen beschikbaar komen. Deze onzekerheid vormt een risico voor mogelijke inkopers en belemmert daarmee de handel.

Het aanbod van secundaire grondstoffen, materialen, componenten en/of producten is voldoende voorspelbaar in kwantiteit, kwaliteit en timing

(n=96)

Er zijn diverse manieren om de risico's te verzachten. Zo kan het ontwikkelen van normen en standaarden onzekerheden m.b.t. de kwaliteit verlagen. Het verzamelen, analyseren en delen van data m.b.t. de beschikbaarheid van reststromen, kan de onzekerheden over de timing en kwaliteit van de reststromen verlagen.

Om te komen tot een handelsovereenkomst moeten aanbieders en afnemers van reststromen elkaar wél weten te vinden. Beide het aanbieden *van*, en zoeken *naar* reststromen kan een tijdrovend proces zijn. Data over de reststromen van bedrijven is immers niet (automatisch) openbaar beschikbaar. Ook het bepalen of de reststromen geschikt zijn, het komen tot een overeenkomst en het evalueren of de transactie voldoet aan de gestelde voorwaarden kost tijd. Zeker gezien de onzekerheden die er kunnen zijn met betrekking tot de staat waar de reststromen zich in verkeren. Daarnaast zijn er afspraken nodig voor de eventuele tijdelijke opslag en transport van de reststromen. Tot slot kunnen procedures rondom afvalwet- en regelgeving een obstakel vormen. Kortom, de handel in reststromen gaat gepaard met hoge transactiekosten. Bedrijven hebben een

(financiële) stimulans nodig om dit proces in te gaan. Wanneer reststromen een lage restwaarde hebben en nieuwe grondstoffen relatief goedkoop zijn, is de handel in reststromen over het algemeen onvoldoende aantrekkelijk.

Fysieke en digitale handelsplatformen kunnen een rol spelen in het verbinden van vraag en aanbod. Door het verlenen van extra diensten

en tools kunnen platformen transactiekosten en risico's verlagen. Alhoewel het aanbod van (digitale) handelsplatformen toeneemt, beperkt de handel in reststromen zich voornamelijk tot persoonlijke netwerken. De verdere ontwikkeling van handelsplatformen is sterk afhankelijk van de externe factoren die de handel in reststromen stimuleren of remmen, zoals de prijs van nieuwe grondstoffen. (Royal HaskoningDHV, 2021)

‘Ik mis een soort marktplaats van vraag en aanbod voor circulaire producten. Wij zoeken restmateriaal van andere bedrijven, waarmee we samen met ons gebruikt doekmateriaal weer (nieuwe) andere producten mee kunnen maken.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

CASUS ARKIVE

Toen Sinem Tuncer ontdekte dat er jaarlijks honderden miljoenen aan ongebruikte beautyproducten worden vernietigd wilde zij hier iets aan doen. De eerste stap? Het ontwikkelen van een digitaal handelsplatform voor het verkopen van beautyproducten die anders vernietigd zouden worden: eyeliners met een schoonheidsfoutje en lippenstiften die te lang op de schappen zijn blijven liggen.

Maar het succes van Arkive is geen gegeven. Het vinden van beautymerken die reststromen via het platform willen verkopen is een uitdaging. De uitdagingen waar Arkive tegen aanloopt zijn kenmerkend voor de handel in reststromen:

- **Verantwoordelijkheid.** Producenten leggen in sommige gevallen contractueel vast dat retailers onverkochte artikelen niet mogen doorverkopen, nog mogen terugsturen. Producten leggen hiermee de verantwoordelijkheid bij de retailer. Retailers hebben geen andere mogelijkheden dan de producten te laten vernietigen.
- **Imago.** Op cosmetische producten moet de houdbaarheid worden vermeld. Na deze periode kan de functionaliteit en kwaliteit van het product achteruitgaan. Om de kwaliteit van hun producten te garanderen halen producenten cosmetische producten van de markt wanneer de houdbaarheidsdatum is verstreken. Daarnaast willen producten vaak niet dat de producten tegen een discount-tarief wordt aangeboden om de 'high-end imago' te waarborgen.
- **Transactiekosten.** De productiekosten en marktprijs van cosmeticaproducten zijn relatief laag. De transactiekosten die gepaard gaan met het aanbieden van de reststromen overstijgt al snel de eventuele restwaarde.

Tips & Tools

Kansen voor Circulaire Handelsplatformen **Royal HaskoningDHV**

Digitale handelsplatformen kunnen een rol spelen bij elkaar brengen van aanbieders en afnemers van reststromen. Dit rapport biedt inzicht in de succesfactoren van circulaire handelsplatformen en de manieren waarop provincies gebruik kunnen stimuleren. Ook een overzicht van bestaande platformen.

www.royalhaskoningdhv.com/nl-nl/nederland/projecten/hoe-kunnen-digitale-%20handelsplatformen-voor-secundaire-%20grondstoffen-succesvol-worden-ingezet-%20q/12725

Normen en richtlijnen voor secundaire grondstoffen

NEN

Breed gedragen afspraken bevorderen het vertrouwen in de kwaliteit en de veiligheid van secundaire grondstoffen, materialen en producten. Wil je meewerken aan de ontwikkeling van normen en richtlijnen ter bevordering van de handel in secundaire grondstoffen? Neem dan contact op met het NEN.

www.nen.nl/speerpunten/afspraken-voor-een-circulaire-economie/afval-en-secundaire-grondstoffen

Zoekmachine voor Grondstof **Circulair.Biz**

Bedrijventerreinen vormen een belangrijke bron van reststromen. De CE grondstof zoekmachine brengt de (herbruikbare en waardevolle) reststromen per terrein in kaart. Zoek naar een specifieke grondstof of ontdek welke grondstoffen er beschikbaar komen bij bedrijven in jouw regio.

www.circulair.biz

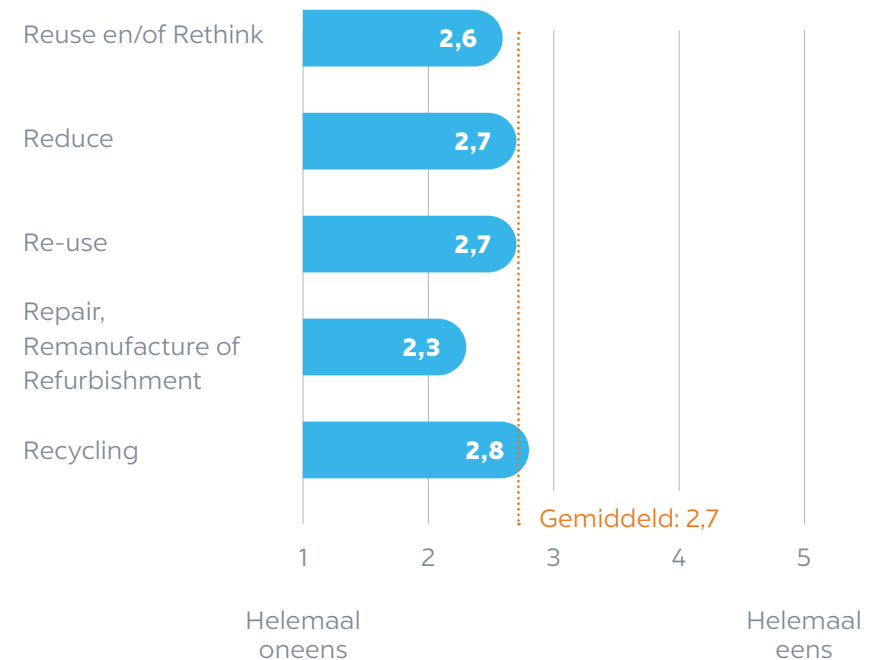
8. Kosten van arbeid

Circulair ondernemen omvat relatief veel arbeidsintensieve processen. De kosten van arbeid kunnen een belangrijk obstakel vormen bij circulair ondernemen. Bijna de helft van de bedrijven stelt dat met de huidige kosten van arbeid circulaire activiteiten niet rendabel te maken zijn.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat het aandeel werkgelegenheid binnen de circulaire sector (1,19%), ruim boven het aandeel toegevoegde waarde ligt van de sector (0,79%). Hieruit kan geconcludeerd worden dat de circulaire economie gekenmerkt wordt door een hoge mate van arbeidsintensieve activiteiten (CBS, 2021). Het toepassen van circulaire strategieën vraagt veelal om maatwerk. Zo worden bij recycling producten vaak handmatig gesorteerd en bij reparatie producten handmatig gerepareerd. Doordat het gaat om unieke handelingen is het lastig te automatiseren.

Met de huidige kosten van arbeid zijn circulaire activiteiten rendabel te maken

(Naar R-strategie: n=98)

De relatief hoge kosten van arbeid die gepaard gaan met circulaire strategieën, maken dat circulaire activiteiten economisch gezien niet altijd lonen. Dit geldt zeker wanneer nieuwe grondstoffen, materialen en producten relatief goedkoop zijn. Bijna de helft (46%) van de bedrijven stelt dat met de huidige kosten van arbeid circulaire activiteiten niet rendabel te maken zijn. Dit percentage is hoger bij bedrijven die actief zijn op de arbeidsintensieve strategieën 'Repair, Refurbishment en Remanufacturing'. Van deze groep bedrijven geeft zelfs twee op de drie bedrijven (67%) aan het oneens te zijn met de stelling: "Met de huidige kosten van arbeid zijn circulaire activiteiten rendabel te maken."

Arbeidsintensieve activiteiten kunnen bij voldoende schaal worden geoutsourced naar landen met lagere lonen. De vraag is echter in hoeverre dit wenselijk is, onder andere vanwege de milieukosten die gepaard gaan met internationaal transport, de economische afhankelijkheid van het buitenland en het verlies van toezicht op de arbeidsomstandigheden. Ook zien we dat binnen de circulaire economie veel wordt gewerkt met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

‘Zolang we geen veranderingen
aanbrengen in belasting op arbeid,
vervuiling en reststromen,
blijft het een oneerlijke positie.’

Respondent enquête Rode Draden 2022 —

CASUS

TINY LIBRARY

Een baby op komst? Dat vraagt om het in huis halen van een babyuitzet. Denk aan een wiegje, kinderwagen, box en Maxi-Cosi. Deze producten zijn duur en gebruik je relatief kort. Tiny Library biedt de mogelijkheid om een babyuitzet te huren in plaats van kopen. Als je de artikelen niet langer nodig hebt, stuur je die terug. Tiny Library controleert de artikelen en maakt ze klaar voor de volgende klant.

Het klaarmaken van het artikel voor de volgende klant is een tijds- en arbeidsintensief proces en dus kostbaar. De kinderwagen is een goed voorbeeld. Zodra een kinderwagen is ontvangen, moet worden nagelopen of deze in goede staat is. De stoffen moeten worden losgemaakt en gaan naar de stomerij om gereinigd te worden. De wielen worden schoongespoten en ook andere onderdelen moeten worden schoongemaakt. Wanneer de stoffen terug zijn van de stomerij, moeten deze weer op de juiste manier worden bevestigd: een echte friemelklus. De vele kleine handelingen tellen al snel op en brengen hoge kosten met zich mee.

De vele kleine handelingen tellen al snel op en brengen hoge kosten met zich mee.

Tips & Tools

Circulair Ondernemen: WTF?! #2

Circl

In de tweede aflevering van de reeks 'Circulair Ondernemen: WTF?!' wordt besproken wat de gevolgen zijn van de belemmering: "arbeid is duur en (nieuw) materiaal goedkoop".

<https://circl.nl/update/terugkijken-circulair-ondernemen-wtf-2>

Personeel aannemen? Vraag subsidie aan Kamer van Koophandel

Heb je behoefte aan extra personeel, maar twijfel je hierover omdat de loonkosten dan stijgen? Ontdek de subsidies en regelingen waarmee je de kosten van personeel aannemen beperkt.

www.kvk.nl/advies-en-informatie/personeel/personeel-aannemen-vraag-subsidie-aan

Bronnen

CBS (2020)

Financieringsmonitor

www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2021/06/financieringsmonitor-2020

CBS (2021)

Monitoring werkgelegenheid en toegevoegde waarde in de circulaire economie

www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/monitoring-werkgelegenheid-en-toegevoegde-waarde-in-de-circulaire-economie

Kenniskaart Circulaire Economie

<https://kenniskaarten.hetgroenebrein.nl/kenniskaart-circulaire-economie/huidige-wet-en-regelgeving>

KplusV (2020)

Risicokapitaal in de vroege fase

www.kplusv.nl/wp-content/uploads/2021/03/Risicokapitaal_in_de_Vroege_Fase_Onbenut_potentieel_verzilveren.pdf

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (2021)

Opvolging verkenningen

Taskforce Herijking Afvalstoffen

www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/03/01/opvolging-verkenningen-taskforce-herijking-afvalstoffen

Ministerie Economische Zaken en Klimaat (2019)

Onderzoek beleidsaanpak MKB-financieringsmarkt

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/09/19/bijlage-1-onderzoek-beleidsaanpak-mkb-financieringsmarkt

Planbureau voor de Leefomgeving (2021)

Integrale CE Rapportage

www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2021-integrale-circulaire-economie-rapportage-2021-4124.pdf

Planbureau voor de Leefomgeving (2021)

Policy brief - mogelijke doelen voor een circulaire economie

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/07/14/policy-brief-pbl-mogelijke-doelen-circulaire-economie

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2019)

Knelpunten Financiering CE Maakindustrie

Rijksoverheid (2021)

Concretisering doelen circulaire economie

www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/07/14/concretisering-doelen-circulaire-economie

Rijksoverheid (2021)

Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/10/18/uitvoeringsprogramma-circulaire-economie

Rijksoverheid (2020)

Brede Maatschappelijke Heroverweging: Naar een economie zonder afval

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/04/20/bmh-11-naar-een-economie-zonder-afval

Royal HaskoningDHV (2021)

Eindrapportage Circulaire Handelsplatformen

www.royalhaskoningdhv.com/nl-nl/nederland/projecten/hoe-kunnen-digitale-handelsplatformen-voor-secundaire-grondstoffen-succesvol-worden-ingezet-q/12725

Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (2015)

Circulaire economie -

Van wens naar uitvoering

www.rli.nl/sites/default/files/rli028-1_wtk_advies_circ_eco_interactief_2.pdf

TNO (2021)

Transitioning towards a circular manufacturing industry

<http://resolver.tudelft.nl/uuid:00bf2c64-7caf-48da-bfc8-37dafd840ee3>

UPCM (2021)

Werkwijze Uitvoeringsprogramma Circulaire Maakindustrie 2019 – 2023

<https://circulairemaakindustrie.nl/app/uploads/2021/11/Werkwijze-UPCM-2021122.pdf>

Versnellingshuis**Nederland Circulair!
en VNO-NCW (2021)**

Roadmap Chemische Recycling Kunststoffen

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/03/12/bijlage-1-roadmap-chemische-recycling

Een foto van
de grootste
belemmeringen
die circulaire
bedrijven op
dit moment
ondervinden.

**NEDERLAND
CIRCULAIR!**

VERSHELLINGSHUIS****

versnellingshuisce.nl